

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ
ІМЕНІ А. МАЛИШКА
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики
Інституту української філології та літературної творчості імені А. Малишка
НПУ ім. М.П. Драгоманова

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ

ВИПУСК III

Київ-2013

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Висоцький Анатолій Васильович – кандидат філологічних наук, директор Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова

Жацько Віктор Олексійович – доктор філософських наук, професор, академік Академії вищої освіти України, завідувач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Куляс Павло Петрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Марків Олександра Тимофіївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Харчук Олена Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Харитоненко Олена Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Чепуренко Яна Олексіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Шпак Віктор Іванович – кандидат історичних наук, професор кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Карпенко Віталій Опанасович – професор, завідувач кафедри журналістики Університету «Україна», доктор суспільно-економічних наук Українського Вільного Університету (Мюнхен)

Вартанов Григорій Іванович – доктор історичних наук, професор

Рекомендовано до друку

кафедрою журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Протокол засідання кафедри № 6 від 08 квітня 2013

Затверджено

на засіданні Вченої Ради Інституту української філології та літературної творчості ім. А. Малишка НПУ імені М.П. Драгоманова.

Протокол засідання № .8. від 24 квітня 2013

A18 Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій: Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики Інституту української філології та літературної творчості ім. А. Малишка НПУ ім.М.П. Драгоманова : збірник наукових доповідей / Інститут української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова. Випуск III. – К. : Ореол-сервіс, 2013. – 60 с.

У наукових доповідях викладачів кафедри журналістики НПУ ім. М.П. Драгоманова розкриваються актуальні проблеми видавничої справи, редагування, інформаційно-бібліотечної діяльності. Збірник призначений для викладачів, наукових працівників, аспірантів і студентів.

УДК378.096:070(477)(063)

ББК74.58л3я431

© Інститут української філології та літературної творчості імені А. Малишка, 2013

ПЕРЕДМОВА

Кафедра журналістики випускає в світ третій збірник наукових праць «Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій». Наші дослідження, як і раніше, проводяться в трьох важливих напрямках: педагогічні аспекти теорії соціальних комунікацій, наукове осмислення проблем інформаційної діяльності в Україні, підвищення ефективності писемної комунікації засобами редагування.

Проблеми викладання дисциплін редакторсько-видавничого циклу, методики навчання студентів – предмет досліджень В.О. Жадька («Забезпечення студентів спеціальності “Видавнича справа та редагування” навчальною літературою»), О.Т. Марків («Наукові електронні журнали як засіб інтеграції науки в студентську освіту»), С.В. Шевчук («Умови формування професійних компетенцій майбутніх журналістів у галузі електронних медіа»). Багато уваги викладачі кафедри приділяють і питанням, пов'язаним із розвитком навчальної літератури й навчальних видань. Так, у статті Я.О. Чепуренко описані структура, функції, роль навчально-методичного комплексу – нового виду навчальних видань, що набуває популярності сьогодні. О.І. Клименко дослідив будову електронного підручника та його дидактичний потенціал.

Ще один важливий напрямок наукових досліджень членів кафедри – питання інформаційної діяльності в галузях бібліотечної і видавничої справи та журналістики. Так, проблеми впровадження сучасних інформаційних комунікацій у освітянських бібліотеках на прикладі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського розглянуто в статті П.І. Рогової. Бібліографічні видання як засіб швидкого пошуку інформації в навчальній та науковій діяльності освітян проаналізувала Є.О. Шаруненко. Специфіку книгорозповсюдження на сучасному етапі дослідив і описав В.І. Шпак.

Стаття П.П. Куляса «Ознаки лінгвоциду» відкриває третій розділ збірника. Предмет аналізу в ній – політика дискредитації української мови, її ознаки й наслідки. О.В. Харчук вивчила й описала основні віхи історії редагування в Україні в період створення рукописної книги. О.І. Харитоненко проаналізувала, які аспекти редагування висвітлювались на сторінках фахових видань із соціальних комунікацій протягом останніх п'яти років.

У кожній публікації пропонованого читачам збірника – об'єктивний, фаховий, ґрунтовний аналіз значущих питань видавничої справи, редагування, бібліотекознавства, який буде корисний усім, хто працює в цих галузях.

**Завідувач кафедри журналістики
проф. В.О. Жадько**

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 378.14(076.6)

В.О. ЖАДЬКО
доктор філос. наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ» НАВЧАЛЬНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ

Статтю присвячено огляду видань, які протягом 2011-2012 рр. випустили в світ викладачі кафедри журналістики НПУ ім. М.П. Драгоманова для підвищення ефективності навчального процесу студентів спеціальності «Видавнича справа та редагування».

Ключові слова: навчальна література, навчальний процес, видавнича справа та редагування в Україні.

Протягом останніх десяти років у галузі видавничої справи, редагування, журналістики побачили світ підручники й навчальні посібники багатьох українських дослідників. Велику роль у вихованні студентів нашого фаху відігравали й продовжують відігравати книги М. Зарицького, В. Здоровеги, Н. Зелінської, В. Іванова, А. Капелюшного, Т. Крайнікової, В. Карпенка, В. Овчіннікова, Е. Огар, З. Партика, В. Різуна, В. Сави, В. Теремка, М. Тимошика, Н. Черниш, С. Яреми та інших.

Викладачі кафедри журналістики НПУ ім. М.П. Драгоманова також постійно працюють над забезпеченням студентів навчально-методичною літературою. Перш за все, варто згадати довідкове навчальне видання, підготовлене спільними зусиллями всіх членів кафедри. Це термінологічний словник «Книгознавство».

Процеси унормування та стандартизації наукової термінології у видавничій справі тривають в Україні вже понад десять років. Однак більшість дослідників і досі відзначають стихійний характер термінотворення та використання термінів у цих галузях. Серед основних причин цього явища найважливіші такі: наявність кількох напрямків розвитку українського термінознавства, велика кількість спірних питань термінотворення, поява значного масиву нових понять, що потребують визначення, розбіжності в тлумаченні термінів у різних сегментах галузі; слабкий зв'язок теорії з практикою (майже не досліджуються причини термінологічної варіативності; ергономічність термінологічної лексики; результати наукових досліджень не відображаються належним чином у довідниках, словниках, енциклопедіях).

Укладачі словника «Книгознавство» спиралися на дослідження багатьох українських науковців. Були враховані доробки провідних науково-дослідних і навчальних закладів, які брали участь у розробленні державних стандартів на терміни та визначення: ВАТ «УкрНДІ поліграфічної промисловості ім. Тараса

Шевченка», Книжкова палата, УкрНДІП, ДержНДІ «Система», Інститут прикладної інформатики, Українська академія друкарства та ін.

Сподіваємося, наш словник – важливий крок до унормування терміносистеми видавничої справи, який сприятиме розвитку української науково-технічної мови; підвищенню рівня фахової освіти; виробленню однозначних і несуперечливих термінів для всіх сфер застосування, зокрема, у довідковій, методичній, науковій літературі; усуненню термінологічних перешкод на рівнях міжгалузевої, міждержавної науково-технічної та соціально-економічної комунікації.

У 2012 році побачив світ підручник автора цієї статті «Журналістика та основи редакторської майстерності», який є продовженням виданого ще 2005 року навчального посібника «Основи журналістики та редакційно-видавничої справи». У цих навчальних виданнях розглядаються проблеми, пов'язані з підготовкою і випуском у світ друкованої продукції.

В.І. Шпак – автор навчальних посібників «Розвиток малого підприємництва в Україні (на прикладі української видавничо-поліграфічної кампанії «Експрес-об'ява»)» (2003), «Видавничий бізнес» (2011), «Розвиток видавничої справи в Україні в 1990-2010 рр.» (2011). Досвід видавця, президента одного з найпотужніших українських видавничих концернів дозволяє йому розгорнути перед читачем-студентом повну картину функціонування сучасного видавничого менеджменту й маркетингу, пояснити проблеми, пов'язані з виготовленням і розповсюдженням друкованої продукції. У книгах В.І. Шпака розглядаються основні аспекти формування, становлення та функціонування національної видавничої справи в період трансформації, політичного світогляду. Досліджується її роль і місце у суспільному обігу. Аналізуються умови функціонування книговидавничої справи, засобів масової інформації, як складової інформаційного простору України» [10, 2].

Напрямок досліджень П.П. Куляса пов'язаний із редагуванням. Книги цього дослідника – «Словник найпоширеніших помилок у засобах масової інформації з варіантами їх виправлення» (2009), «Система – проти автоматизму суржикі: редакторський погляд» (2009), «Типологія помилок у корекційних таблицях» (2011) – важливі віхи розвитку вітчизняної едиторики. Багато уваги Павло Петрович приділяє питанням спотворення української літературної мови в усі періоди національного гноблення й примусової русифікації. Аналізуючи мовний матеріал сучасної преси і наукової літератури, дослідник виявляє росіянізми й пропонує варіанти заміни цих «покручів» питомо українськими відповідниками. Не менш важливими є досягнення П.П. Куляса в напрямку створення типології помилок. У книзі «Типологія помилок у корекційних таблицях» читаємо: «В науковій і навчальній літературі донедавна майже не було досліджень типологічних особливостей помилок у ЗМІ, в інших функціональних стилях. Однак є глибокі роботи в ширшому контексті редагування та особливостей писемної комунікації – Ф. Бацевича. А. Капелюшного, З. Партика. В них розкриваються засади помилкознавства з погляду загальної теорії редагування, ментально-психологічних механізмів

породження мовлення, нормативних основ редагування... Автор пропонованої в цьому посібнику системи спирається на всі ці напрацювання наших науковців і педагогів. У більшості розділів – розширив класифікацію, спираючись на результати аналізу текстів сьогочасної писемної комунікації, здійснюваного разом із студентами. До таблиці девіацій включено лише те, що трапляється в публікаціях. Термінологічний апарат, опис особливостей помилок і причин їх виникнення автор адаптував для навчального процесу» [5, 4-5].

Важливим досягненням вважаємо довідково-навчальне видання Я.О. Чепуренко «Інформаційний простір України: Словник-довідник законодавчих термінів» (2008). Ця книга дає можливість познайомити студентів з сучасною законодавчою термінологією та системою законодавчих актів, які регулюють відносини в інформаційному просторі України» [9, 4].

За останні роки вийшли друком навчально-методичні доробки й інших членів нашої кафедри, а саме: «Коректура» (2009) О.В. Харчук, «Редагування навчальних видань» (2009), «Засоби масової комунікації: література і суспільство» (2012) О.І. Харитоненко. Створені методичні рекомендації з багатьох дисциплін, а також щодо виконання, оформлення і захисту дипломних робіт, проходження навчальної і виробничої практик.

Таким чином, враховуючи все сказане вище, можемо зробити певні висновки про забезпечення студентів спеціальності «Видавнича справа та редагування» навчальною літературою:

1. Сьогодні є підручники й навчальні посібники з усіх комплексів дисциплін, які викладаються в межах редакторсько-видавничого циклу: це теорія і практика видавничої справи; історія видавничої справи; літературне, технічне, художнє редагування; поліграфія; економіка видавничого підприємства; журналістика; історія періодичного друку; книгознавство; законодавчі та нормативні документи України в сфері інформації, видавничої та бібліотечної справи.
2. Спостерігається певний дисбаланс у забезпеченні навчальною літературою за різними напрямками: є посібники, присвячені редагуванню, коректурі, історії видавничої справи, художньо-поліграфічному оформленню видань, збільшилась кількість книг, присвячених видавничому бізнесу. Натомість недостатньо підручників із верстки, поліграфії, архітектури видань, історії редагування тощо.
3. Є суттєва потреба в методичних виданнях, практикумах із фаху.
4. Кафедра журналістики НПУ ім. М.П. Драгоманова найбільш плідно працює в напрямках розвитку галузевої термінології, висвітлення проблем економіки видавничої діяльності, типології видань і типології помилок, редагування й коректури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадько В.О. Журналістика та основи редакторської майстерності : підручник / В.О. Жадько. – К. : Знання, 2012. – 271 с.
2. Жадько В.О. Основи журналістики та редакційно-видавничої справи : навчальний посібник / В.О. Жадько. – К. : СПД Жадько В.О., 2005. – 352 с.

3. Куляс П.П. Система – проти автоматизму суржикю: редакторський погляд : навчальний посібник / П.П. Куляс. – К.: ІВО АПН України. – Кіровоград: Ярослав, 2009. – 180 с.
4. Куляс П.П. Словник найпоширеніших помилок у ЗМІ з варіантами їх виправлення : посібник для майбутнього редактора / П.П. Куляс. – К. : «Ун-т «Україна», 2006. – 193 с.
5. Куляс П.П. Типологія помилок у корекційних таблицях : навчальний посібник / П.П. Куляс. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2011. – 168 с.
6. Харитоненко О.І. Засоби масової комунікації: література і суспільство : навчально-методичний комплекс / О.І. Харитоненко. – К. : Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 72 с.
7. Харитоненко О.І. Редагування навчальних видань : навчально-методичний комплекс / О.І. Харитоненко. – К., 2009. – 100 с.
8. Харчук О.В. Коректура. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова 2009. – 62 с.
9. Чепуренко Я.О. Інформаційний простір України : словник законодавчої термінології / Я.О. Чепуренко. – К. : Освіта України, 2008. – 544 с.
10. Шпак В.І. Розвиток видавничої справи в Україні в 1990-2010 рр. / В.І. Шпак. – К. : ВКП «Експрес-Поліграф», 2011.
11. Шпак В.І. Видавничий бізнес : навчальний посібник / В.І. Шпак. – К. : ТОВ «ВПК «Експрес-Поліграф», 2011.
12. Шпак В.І. Видавничий бізнес. Теорія і практика : навчальний посібник / В.І. Шпак. – К. : ТОВ «УВПК КесОб», 2010. – 384 с.
13. Шпак В.І. Розвиток малого підприємництва в Україні (на прикладі української видавничо-поліграфічної компанії «Експрес-об'ява») / В.І. Шпак. – К. : МАУП, 2003.

Zhadko V. Of students «publishing and editing» educational literature

The article discusses the issues that during 2011-2012 he was released to the world of journalism lecturers NEA them. MP Dragomanov to enhance the learning process of students specialty «Publishing and Editing».

Keywords: educational literature, teaching, publishing and editing in Ukraine.

УДК 378.14(076.6)

Я.О. ЧЕПУРЕНКО
кандидат історичних наук

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС ЯК ВИД НАВЧАЛЬНОГО ВИДАННЯ

У статті охарактеризовано один із нових видів навчальних видань – навчально-методичний комплекс. Описані його структура, функції, місце серед інших навчально-методичних видань.

Ключові слова: навчальне видання, навчально-методичний комплекс.

Однією зі складових системи навчальних видань є навчально-методичні видання – навчальні видання з методики викладання навчальної дисципліни, її розділів, частин або з методики виховання [6]. Типологічна характеристика навчально-методичних видань різноманітна, але сучасність вимагає їх подальшого розвитку в умовах інформаційного суспільства та його вищої форми – суспільства знань.

Це дослідження присвячене структурно-функціональному аналізу нового виду навчально-методичних видань – навчально-методичному комплексу дисципліни.

Навчально-методичний комплекс дисципліни (НМКД) – це система дидактичних засобів навчання з конкретної дисципліни, метою якої є повна реалізація освітніх і виховних завдань, сформульованих навчальною програмою дисципліни. НМКД можна також визначити як сукупність нормативних та навчально-методичних матеріалів на паперовій та / або в електронній формах, необхідних і достатніх для ефективного виконання студентами робочої програми навчальної дисципліни, передбаченої навчальним планом підготовки студентів відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня за певним напрямом підготовки (спеціальністю).

Призначення НМКД полягає у тому, що цей вид навчально-методичного видання призначений забезпечити цілісний навчальний процес з певної дисципліни в єдності цілей навчання, змісту, дидактичного процесу й організаційних форм навчання. НМКД має забезпечити всі основні етапи педагогічного процесу – надання навчальної інформації та її сприйняття, набуття, закріплення й удосконалення знань, умінь і навичок, їх застосування й контролю та основних функцій освітнього процесу – освітньої, виховної та розвиваючої.

Основними функціями НМКД є загальні функції навчальних видань, що визначені в роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників: комунікативна, інформаційна, теорміноорганізуюча (глосарієва), розвиваюча, пізнавальна, виховна, організаційна, систематизуюча [2]. Найважливішими функціями НМКД є, безперечно, організаційна та систематизуюча.

Організуюча функція НМКД полягає в тому, що цей вид навчально-методичного видання формує чітку структуру процесу надання конкретного знання у взаємозв'язку з іншими знаннями, які формують певний освітньо-кваліфікаційний рівень. Систематизуюча функція забезпечує цілісність навчання, систему знань, уявлень і навичок, які має здобути студент у процесі навчання.

Науково-методичне забезпечення навчального процесу включає: державні стандарти освіти, навчальні плани, навчальні програми з усіх нормативних і вибіркового навчальних дисциплін; програми навчальної, виробничої та інших видів практик; підручники і навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальні навчально-дослідні завдання; контрольні роботи; текстові та електронні варіанти тестів для поточного і підсумкового контролю, методичні матеріали для організації самостійної роботи студентів, виконання індивідуальних завдань, курсових і дипломних робіт.

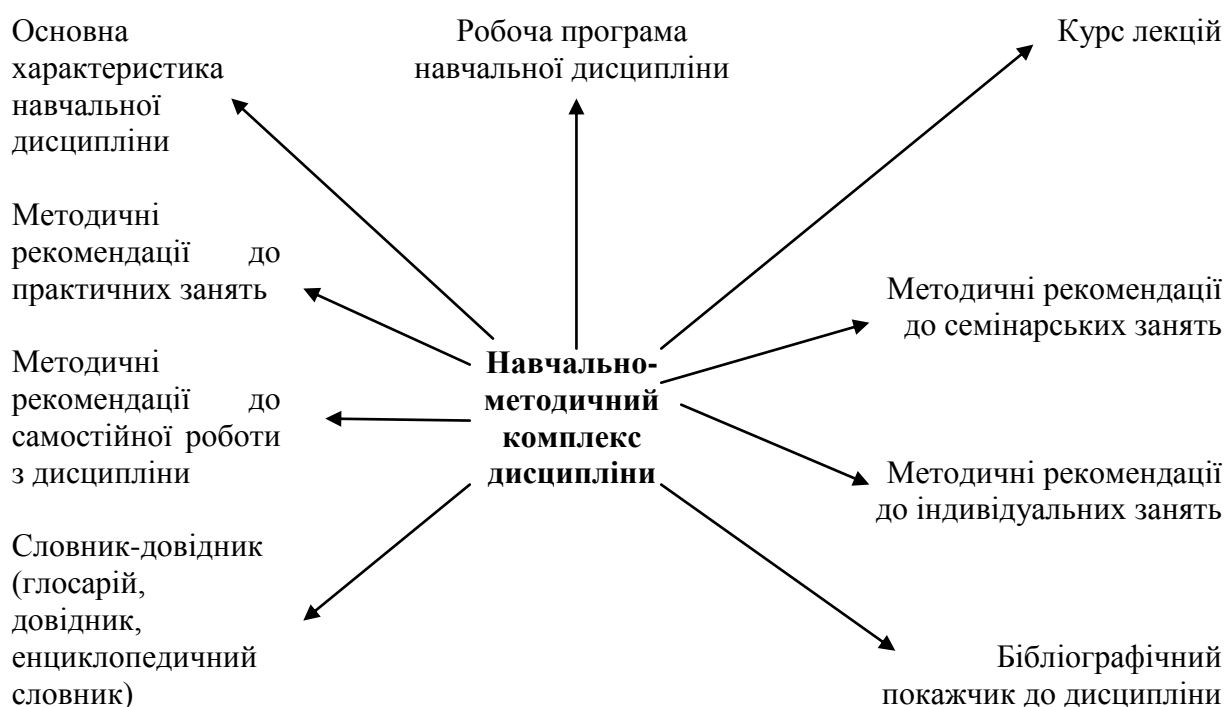
Кожний елемент навчально-методичного комплексу дисципліни має містити в собі:

- дидактичні цілі, які повинні бути магістральною програмою дій для студентів (це мають бути чітко означені орієнтири: що повинен засвоїти

студент та якими практичними вміннями оволодіти в процесі вивчення змісту модуля; якими інструментами він має послуговуватися, щоб цього досягти);

- безпосередньо навчальний матеріал, структурований на навчальні елементи відповідно до його засвоєння;
- інформацію щодо способів засвоєння навчального матеріалу, методів контролю і самоконтролю, пояснення щодо шкали оцінювання результатів засвоєння матеріалу з певної дисципліни.

Структура навчально-методичного комплексу зумовлена його функціями і цільовим призначенням.

Першим розділом НМКД має стати основна характеристика навчальної дисципліни, що містить інформацію про напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень, курс, семестр, характер дисципліни (нормативна чи вибіркова), кількість кредитів / годин на її вивчення, кількість змістових модулів, аудиторних та позааудиторних годин і форми контролю. У цьому ж розділі доцільно чітко сформулювати мету, завдання та предмет дисципліни відповідно до її змісту і вказати структурно-логічне місце дисципліни в навчальному процесі підготовки фахівців, чітко визначити, що повинен знати і уміти студент після вивчення цієї дисципліни. Цей розділ має стати не просто констатацією основних вимог до дисципліни, а своєрідним

мотиватором вивчення навчальної дисципліни. Також у цьому розділі мають бути чітко визначені зв'язки конкретної навчальної дисципліни з іншими дисциплінами та безпосередньо практичною діяльністю майбутнього фахівця.

Другий розділ – робоча програма дисципліни. Важливим нормативним документом, що визначає зміст освіти у вищій школі, є навчальна програма. Навчальна програма – основний науково-теоретичний документ, що визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної підготовки студента, її зміст, обсяг знань, умінь і навичок, якими повинен володіти фахівець, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни. На основі нормативної навчальної програми розробляється робоча навчальна програма, яка є нормативним документом вищого закладу освіти і розробляється для кожної навчальної дисципліни відповідно до навчального плану.

Обов'язковими компонентами робочої навчальної програми є пояснювальна записка, тематичний план, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни. У змісті навчальних програм повинні мати місце наступні аспекти: формулювання призначення навчальної дисципліни в системі підготовки спеціаліста (визначення провідної функції дисципліни); визначення освітньої, виховної і розвивальної мети, які необхідно реалізувати в процесі навчання (з урахуванням призначення навчальної дисципліни і вимог кваліфікаційної характеристики); визначення вимог до знань і вмінь студентів та рівня їх сформованості; визначення складу і структури дисципліни, розділів (модулів) з урахуванням провідної функції предмета; планування лабораторних і практичних занять із урахуванням їх головної дидактичної мети – формування професійних і практичних навичок; виклад змісту навчального матеріалу з кожної навчальної теми з огляду на принципи дидактики вищої школи; визначення обсягу та змісту самостійної роботи студентів; встановлення міжпредметних зв'язків та усунення дублювання навчального матеріалу на основі інтеграції та координації змісту окремих навчальних предметів (доцільно скористатися структурно-логічною схемою конструювання навчального процесу і навчальним планом та обрати методику реалізації інтеграційних зв'язків); визначення форм і методів контролю за успішністю навчання; список рекомендованої літератури, що містить основну та додаткову літературу; оформлення робочої навчальної програми повинно відповідати дидактичним нормативам.

У робочій навчальній програмі відображаються конкретний зміст навчальної дисципліни, тематичний план, послідовність та організаційно-методичні форми її вивчення, обсяг часу на різні види навчальної роботи за відповідними модулями, засоби і форми поточного і підсумкового контролю, пакет документів для його здійснення, перелік рекомендованої літератури. Слід зазначити, що основними принципами побудови робочої навчальної програми є такі: відповідність змісту освіти сучасним досягненням науки, техніки і культури; відповідність соціальним цілям підготовки фахівців; наступність у вивченні навчальних дисциплін; генералізація навчального матеріалу довкола

провідних ідей і наукових теорій розвантаження програм від другорядного матеріалу; забезпечення взаємозв'язку науки і практики; забезпечення взаємозв'язку між навчальними дисциплінами, тощо.

Третім розділом НМКД є курс лекцій. Курс лекцій – це повний виклад тем навчальної дисципліни, визначених навчальною програмою. Лекція – це чіткий, системний виклад окремої наукової проблеми або теми. Мета лекції полягає в допомозі студентам оволодіти методами самостійної роботи з підручниками, посібниками, першоджерелами. Лекція – один із найважливіших чинників в організації навчальної діяльності студентів. Основний зміст лекції становлять центральні методологічні, теоретичні і практичні проблеми. Розкривають у лекції не всі питання теми, а найважливіші, найсуттєвіші, що вимагають наукового обґрунтування. Лекція – методологічна й організаційна основа для всіх навчальних занять, зокрема й самостійних (методологічна, тому що вводить студента в науку загалом, надає навчальному курсу концептуальності; організаційна – тому що решта форм навчальних занять так чи інакше ґрунтуються на лекції, найчастіше логічно заплановані після неї, спираються на неї змістовно і тематично. Її основна дидактична мета — формування орієнтовної теоретичної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу [6]. Цей розділ НМКД має містити основні положення лекційного матеріалу або логічні тези лекції. Основна мета цього розділу – організація навчально-пізнавальної діяльності студентів. Курс лекцій у НМКД має подати фактографічну науково-обґрунтовану інформацію, яка дозволить студентові сформулювати певне уявлення про конкретну систему знань.

Четвертий розділ НМКД – це «Методичні рекомендації до практичних завдань». Як відомо, практичне заняття – це вид навчального заняття, на якому викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань [3]. Основна дидактична мета практичного заняття – розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих студентами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення певних умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів. Перелік тем і зміст практичних занять визначаються робочою навчальною програмою дисципліни [7].

П'ятий розділ НАКД – це «Методичні рекомендації до семінарських завдань». Враховуючи те, що семінарське заняття – це вид навчального заняття, на якому викладач організує дискусію за попередньо визначеними проблемами, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів, есе, тощо), цей розділ має містити план семінарських занять, де зазначено тему, обсяг аудиторних годин за кожною темою та перелік питань, які підлягають розгляду; короткий теоретичний коментар до кожної теми, що допомагає студентові ознайомитися з сутністю питань, обговорюваних або досліджуваних на семінарському занятті, з посиланнями на

додаткові науково-методичні матеріали, які дозволяють вивчити їх глибше. Обов'язковим елементом цього розділу НМКД є визначення питань, що виносяться на обговорення та список літератури із зазначенням конкретних сторінок, необхідної для цілеспрямованої роботи студента при підготовці до цього виду занять, а також тексти ситуацій для аналізу, умови завдань тощо, які розглядаються на семінарських практичних заняттях.

Шостий розділ навчально-методичного комплексу – це «Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни». Традиційно самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом і виконується в позааудиторний час. Зміст самостійної роботи студента визначається робочою програмою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями викладача. Самостійна робота студента забезпечується комплексом навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум і безпосередньо НМКД. Завдання самостійної роботи можуть передбачати ознайомлення студентів із нормативними документами, архівними матеріалами, літературними джерелами, навчально-методичною літературою, виконанням окремих розрахунків тощо.

Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента. Для самостійної роботи студенту також рекомендується відповідна наукова та фахова монографічна і періодична література.

Сьомим розділом НМКД мають стати «Методичні рекомендації до індивідуальних занять». Дидактика вищої школи визначає «індивідуальне навчальне заняття» як заняття, що проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. Індивідуальні навчальні заняття організуються за окремим графіком і можуть охоплювати частину або повний обсяг занять з однієї або декількох навчальних дисциплін. Індивідуальні навчально-дослідні завдання передбачають підготовку проектів, есе, звітів, складання порівняльних таблиць, схем тощо [7]. Види індивідуальних навчальних занять, їх обсяг, форми та методи проведення, форми та методи поточного і підсумкового контролю (крім державної атестації) визначаються робочою програмою навчальної дисципліни. При підготовці цього розділу слід враховувати те, що індивідуально-консультативна робота є видом організації навчальної роботи викладача із студентами, в основі якої лежить особистісно-діяльнісний підхід, виявлення і розвиток індивідуальних особливостей студента. Саме тому індивідуальні завдання студентів з окремих навчальних дисциплін включають виконання рефератів, розрахункових, графічних, курсових, дипломних проектів (робіт) тощо. Традиційно, індивідуальні завдання складаються, як правило, у декількох варіантах і включають загальні вимоги до написання й оформлення, рекомендації щодо виконання, список літератури і довідкові матеріали тощо. Курсові проекти (роботи) вносяться до зазначеного розділу НМКД у тому разі,

коли це передбачено навчальним планом. Теми дипломних проектів (робіт) доцільно вносити до НАКД для того, щоб студент міг розпочати науково-дослідну роботу, яка в майбутньому стане темою дипломної роботи, тобто мотивувати студента до науково-дослідної або пізнавальної практики.

Восьмим розділом НМКД має стати «Словник-довідник» з дисципліни – узагальнена терміносистема навчальної дисципліни. Це може бути глосарій дисципліни, термінологічний словник, енциклопедичний словник або довідник з дисципліни. Цей розділ має виконувати терміноорганізуючу функцію дисципліни і забезпечити формування у студента тезаурусу майбутнього фаху. Енциклопедичний словник або довідник з дисципліни може бути сформований на основі розкриття основних відомостей про науковців або практиків, які причетні до розробки теоретико-методологічних засад дисципліни або суміжних галузей знання. Цей розділ НМКД забезпечуватиме розвиваючу та пізнавальну функції навчальної дисципліни, стимулюватиме студента до подальшого дослідження об'єкта та предмета навчальної дисципліни.

Дев'ятим розділом НМКД має стати бібліографічний покажчик до дисципліни. Бібліографічний покажчик НМКД – це систематизований відповідно до тем навчальної дисципліни список бібліографічних описів різних видів видань, статей з наукових та фахових видань. Це розділ, який формує інформаційне поле дисципліни, створює її інформаційне середовище. До бібліографічного покажчика мають увійти навчальні, наукові, науково-популярні, виробничо-практичні та довідкові видання, які розкривають різноманітні аспекти тем навчальної дисципліни. Серед навчальних видань доцільно включати підручники, навчальні посібники як з конкретної дисципліни, якій присвячений НАКД, так і розділи підручників з інших дисциплін, які забезпечують взаємозв'язок між дисциплінами. Включення до бібліографічного покажчика НМКД переліку таких видів наукових видань, як матеріали та тези доповідей наукових конференцій, монографії та автореферати (для дисциплін, які викладаються у системі підготовки магістрів) розкриватиме наукове обґрунтування конкретних тем дисципліни. Доцільно до бібліографічного покажчика включати першоджерела та класичні твори з конкретної дисципліни або напряму знань, які стосуються цієї дисципліни. Саме у бібліографічному покажчику НМКД можна реалізувати і виховну функцію навчально-методичного комплексу через представлення в ньому робіт вітчизняних вчених і практиків, а також роботи викладачів навчального закладу, інституту, кафедри. Бібліографічні описи статей з фахових наукових і практичних періодичних видань сформує у студента коло галузевих інформаційних ресурсів. При наявності НМКД з різних дисциплін однієї спеціальності така система інформаційних ресурсів забезпечить в подальшому звернення вже не студента, а фахівця до цього кола інформаційних ресурсів, що забезпечить безперервність освіти і самоосвіту. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, активізація роботи студентів в локальних і глобальній мережах зобов'язує включення до бібліографічного покажчика НМКД і описів електронних інформаційних ресурсів, які можна використати

при підготовці до різних видів занять. Розкриття системи галузевих інформаційних ресурсів через бібліографічний покажчик, до якого обов'язково мають увійти ресурси як традиційні (друковані-паперові) так і електронні ресурси через їх бібліографічні описи, забезпечить гармонійний інформаційний розвиток студента сьогодні і майбутнього фахівця завтра.

НМКД може формуватися як в друкованому, так і в електронному форматах. Кожен із них має свої переваги. Але в сучасних умовах активного розвитку системи дистанційного навчання, безперечно, перевага на боці електронного формату. Саме електронний формат дозволить розширити інформаційно-пошукові можливості НМКД за рахунок гіперпосилань і можливості доповнення комплексу повнотекстовими форматами через бібліографічний покажчик НМКД.

Таким чином, сучасна система навчальних видань, до якої органічною частиною входять навчально-методичні видання, має орієнтуватися на динамічність і органічний розвиток. НМКД є таким видом навчальних видань, який сформувався в умовах інтелектуалізації навчання, постійного зростання фахової інформації і необхідності отримання консолідованої інформації з конкретної проблематики з урахуванням міждисциплінарних і міжгалузевих зв'язків. Об'єднуючи в собі декілька видів навчальних та навчально-методичних видань, НМК дисципліни є якраз консолідацією знання певного напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сахарова Е.Г. Типологическая модель учебно-методических изданий : на примере изданий для высшей школы : автореф. дис. ... кандидата филологических наук : 05.25.03 / Е.Г.Сахарова; Моск. гос. ун-т печати. – Минск, 2008. – 21с.
2. Гречихин А.А. Вузовская учебная книга: Типология, стандартизация, компьютеризация : учеб.-метод. пособие в помощь авт. и ред. / А.А. Гречихин; Ин-т «Открытое о-во». – М. : Логос : Моск. гос. ун-т печати, 2000. – 254 с.
3. Автомонов П.П. Дидактика вищої школи : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / П.П. Автомонов; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Київ. ун-т, 2008. – 367 с.
4. Антонова С.Г. Современная учебная книга : Создание учеб. лит. нового поколения : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению «Кн. дело» и спец. «Изд. дело и редактирование» / Антонова С.Г., Тюрина Л.Г. – М. : Агентство «Изд. сервис», 2001. – 287 с.
5. Жорнова О. Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі: усталені нормативи та сучасні вимоги / О.Жорнова, О.Жорнова // Вісник Книжкової палати. – 2012. – №2, – С. 6 – 9.
6. Автомонов П.П. Дидактика вищої школи : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / П.П. Автомонов; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Київський університет, 2008. – 368 с.
7. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – 2-е вид., допов. – Київ : Академвидав, 2010. – 454 с.

Chepurenko Y. Of teaching methods what type of study edition

The article describes one of the new types of educational books – educational-methodical complex. We describe its structure, functions, among other educational publications.

Keywords: educational publishing, educational and methodical complex.

НАУКОВІ ЕЛЕКТРОННІ ЖУРНАЛИ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКИ В СТУДЕНТСЬКУ ОСВІТУ

У статті розкрито якість, роль і питання доступності електронних наукових видань у навчальному процесі вищої школи та їх вплив на оперативність/мобільність і масштабність використання викладачами й студентами передового наукового досвіду в підготовці до занять.

Ключові слова: електронний науковий журнал, інтернет-ресурси, студенти, навчальний процес.

Головною тенденцією розвитку інформаційного суспільства є органічне поєднання академічної та університетської науки. Посередником цього діалогу був і залишається науковий журнал – основне оперативне джерело нової інформації про досягнення науки і техніки, що сприяє прискоренню науково-технічного прогресу. Тобто, в соціології комунікації він справляє науково-комунікативну та інформативну функції.

З розвитком інформаційних технологій початку ХХІ ст. розкриваються якісно нові можливості використання результатів передових досліджень академічної еліти України в навчальному процесі завдяки створенню аналогів друкованої наукової періодики – електронних наукових журналів.

Мета статті: окреслити місце і роль електронного наукового видання в навчальному процесі сучасного університету та охарактеризувати показники його якості.

Електронні журнали вивчають Я. Горбунко, А. Бессараб, І. Антоненко, О. Антопольський, О. Баркова, В. Копанєва, Н. Литвинова, Н. Мамедова, О. Сокур, Т. Ярошенко та ін.

За даними ЮНЕСКО, сьогодні в усьому світі виходить близько 100 тисяч наукових журналів, причому з електронними базами даних. У більшості випадків доступ до повнотекстових електронних ресурсів зарубіжних наукових журналів платний, безкоштовно можна отримати лише назви статей (книг), прізвища авторів і коротку анотацію. Але наукові електронні журнали стали найбільш «цитованим» джерелом інформації в університетському навчанні. Адже, за умови дотримання параметрів стандартів, публікації на віртуальних сторінках визнаються як наукові, мають рекомендації статусних експертів, містять достовірні факти і результати наукової рецепції, і отже, можуть бути зараховані Міністерством при наданні наукових ступенів і звань.

У контексті сказаного доречно відтворити визначення електронного наукового журналу, подане Т. Ярошенко: електронний журнал – джерело наукової інформації та засіб наукової комунікації, що є закінченим електронним ресурсом; вміщує групу електронних документів (статей), які пройшли редакційно-видавниче опрацювання і процедуру рецензування, мають вихідні відомості, призначені для довготривалого зберігання, розповсюдження у

незмінному вигляді, всі копії якого відповідають оригіналу [3]. Електронне наукове фахове видання – документ, інформація в якому подана у формі електронних даних, що пройшов редакційно-видавниче опрацювання, призначений для поширення у незмінному вигляді, має вихідні відомості та внесений до затверджених ВАК України переліків наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук і на які можна посилатися у наукових статтях і дисертаціях [2].

Здебільшого електронні наукові (і наукові фахові) журнали мають такі визначальні ознаки: мультимедійність, переважання текстової інформації. Відповідно до цільового призначення це інформаційний продукт, що містить відомості про теоретичні й (або) експериментальні дослідження, а також науково підготовлені до публікації інформаційні документи. За технологією розповсюдження це видання, розраховане на комбіноване поширення: може використовуватися і як мережеве електронне видання (доступне потенційно необмеженому колу користувачів через телекомунікаційні мережі), і як локальне електронне видання, призначене для локального використання. За характером взаємодії з користувачами електронне видання є детермінованим електронним виданням, параметри, зміст і спосіб взаємодії з яким визначені видавцем і не можуть бути змінені користувачем.

Можливість контакту з електронними науковими журналами забезпечується такими способами, які, власне, і визначають поділ їх на типи: журнали, які мають власні сайти й дають можливість користувачам доступу до електронних копій статей; наукові журнали та збірники наукових праць, які зареєстровані у ВАК як фахові, які в мережі Інтернет представлені повнотекстовими електронними копіями; журнали, які не мають власних сайтів, але в мережі можна ознайомитися з повнотекстовими електронними копіями або змістом; часописи, які представлені на сайті Національної бібліотеки імені В. Вернадського.

Якість наукових електронних видань з редакторського погляду на зовнішню структуру визначається наявністю бібліографічної служби й пошукової системи, що дозволяє вести тематичний пошук відразу в усьому архіві; щодо інформаційної складової – містити нову науково-технічну інформацію з достовірним цитуванням, науковими результатами, спеціальною термінологією; щодо оформлення – ретельно відпрацьовані елементи службової частини: передмова, вступна стаття, примітки і коментарі, система покажчиків, бібліографічний опис.

Сучасне викладання має поєднуватися з процесом дослідження, а навчання – з дослідницькою діяльністю. З огляду на це шляхи інтегрованості матеріалів наукових електронних видань в університетську освіту очевидні. Викладачі-науковці використовують потужні сучасні електронні інформаційні ресурси своїх колег, а також самі, вивчаючи навчальний процес зсередини, оформлюють дослідження в наукові статті й розміщують їх у мережеві наукові журнали (їх доступність і за ціновим принципом, і за оперативністю зрозуміла). Це дає змогу

поєднати українських науковців та тих, хто цікавиться наукою, незалежно від місця роботи в Україні чи за кордоном.

Щодо студентів, то стимулювання їхньої дослідницької роботи передбачене сучасними навчальними планами, включенням елементів науково-дослідної роботи до аудиторних занять, курсових, дипломних робіт, створенням студентських наукових проблемних груп та проведенням студентських науково-практичних конференцій. Як засвідчує статистика, саме студентство найбільше користується Інтернетом, і розміщення наукової статті в мережевому журналі у відкритому доступі підвищує індекс цитування її у «паперових» посиланнях на неї у чотири – п'ять разів! Однак, разом із таким позитивом застосування наукового передового досвіду під час навчального процесу маємо й проблеми. У цьому аспекті дуже цінними є думки Є.К. Вдової щодо того, як студенти користуються інтернет-ресурсами у своїй повсякденній навчальній діяльності: вони «швидко знаходять потрібну інформацію, адаптують її до власних цілей і відразу надають результати пошукової роботи для оцінки викладачем», не обдумуючи і не осмислюючи її. [1]. Але ця проблема більше стосується свідомості й мотивації молоді до наукової діяльності.

Попри це, електронні наукові журнали здатні оптимізувати процес наближення наукової комунікації до навчання і виконують такі завдання: забезпечення оперативності і повноти задоволення інформаційних потреб у знаннях, якої не могло бути в еру друкованих журналів; масштабніше ознайомлення молоді з науковою елітою нації та її здобутками; сприяння молодим науковцям у просуванні та популяризації новаторських ідей та результатів; стимулювання дослідницького пошуку студентів при підготовці до занять через спрощені можливості пошуку необхідної інформації в Інтернеті; популяризація наукової діяльності серед школярів і вчителів, студентів і викладачів; збір свіжої інформації про розвиток світової науки та отримання статистичних даних.

Отже, на сьогодні стрімкий розвиток електронних журналів, їхні безумовні переваги здатні забезпечити їм пріоритетну роль в освіті як засобу зближення академічного потенціалу до університетського навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коммуникативные стратегии информационного общества : тр.2-й междунар. науч.-теорет. конф., 21–23 окт. 2009 г. / СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2009. – 384 с.
2. Положення про електронні наукові фахові видання : затверджено наказом МОН України від 30.09.2004 р. № 768/431/547.
3. Ярошенко Т. Наукові комунікації ХХІ століття: електронні ресурси для науки та освіти України [Електронний ресурс] / Т. Ярошенко. – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/100/1/Yaroshenko_Naukovi_komunikacii2.pdf.

Markiv O. Scientific electronic journals integration as a means of science in education students

The article deals with the quality, accessibility issues and the role of academic publications in the educational process of high school and outlet on the speed / mobility and

scale of teachers and students to use advanced scientific experience in preparation for employment.

Keywords: *electronic Journal, online resources, students learning process.*

УДК 378.14:070-057.875

С.В. ШЕВЧУК

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ГАЛУЗІ ЕЛЕКТРОННИХ МЕДІА

У статті охарактеризовані нові професійні вимоги до працівників видавничої індустрії й умови формування важливих сьогодні компетенцій майбутніх журналістів у межах навчального процесу вищого навчального закладу. Особлива увага приділена методам навчання роботи в електронних медіа.

Ключові слова: професійні компетенції, журналістська освіта, електронні медіа.

Суспільство сьогодні потребує підготовки висококваліфікованих фахівців у кожній галузі, в тому числі й у журналістиці – фахівців творчих, ініціативних, здатних до особистісного саморозвитку і професійного самовдосконалення. В умовах інформаційного простору дедалі актуальнішою стає проблема конкурентоспроможності й високого рівня професіоналізму журналістів, формування основ якого має розпочинатися ще з початку журналістської освіти студентів у вищих навчальних закладах.

Швидкий прогрес у сфері засобів комунікації відкриває нові та все більш доступні інформаційні технології, створює нові можливості в плані вдосконалення і оновлення засобів поширення інформації, що існують на сьогодні. У свою чергу, на ринку праці постають нові професійні вимоги до працівників видавничої індустрії. Якщо нещодавно знання з веб-технологій долучали до сфери компетенції вузького кола ІТ-спеціалістів, сьогодні це серйозний інструмент у роботі видавця, рекламіста, журналіста.

Поряд із технологізацією та комерціалізацією в журналістській професії простежується тенденція до зниження професійного статусу журналістів, а тому дуже актуальними в цьому контексті є слова В.Здоровеги: «Саме суспільство, громадськість повинні усвідомити, що турбота про рівень професіоналізму журналістів – це насамперед їхній головний біль» [3,81]. На сучасному етапі в журналістському професіоналізмі поєднуються «такі не завжди сумісні риси, як комерційна кмітливість, підприємливість, творчі здібності й здатність бути організатором редакційного процесу, ґрунтовні загальні та професійні знання у поєднанні з високими моральними чеснотами, здатність глибоко та небанально мислити, виваженість та емоційний запал, бездоганне володіння словом» [4, 41].

На визначення поняття «професіоналізм журналіста» впливають соціальні ролі представників ЗМІ, які пов'язані зі становленням інформаційного суспільства, що впливає на цільові установки журналістської

діяльності: управління інформаційними та комунікаційними секторами ринку, орієнтація на навігаційну функцію журналістики в інформаційному просторі [5, 137].

Мета інформаційного суспільства полягає в наданні кожному можливості найпродуктивнішої інтелектуальної творчості. Важлива соціально-економічна роль у інформаційному суспільстві належить розвитку та застосуванню інформаційної інфраструктури: кожен індивід, незалежно від того виступає він у ролі споживача чи виробника, інтенсивно використовує інформацію, яка сама стає найважливішим предметом праці. Залишається лише дивуватися абсолютній точності передбачення появи найважливішого інструмента інформаційного суспільства – Інтернету – як конвергенції засобів комунікації та обчислювальної техніки. Її результатом стала нова інформаційна технологія (вже друга, бо перша була результатом винаходу друкарського верстата Йоганном Гутенбергом у 1445 р.) та викликана нею інформаційна революція, наслідки якої обіцяють бути вагомішими від наслідків промислової революції, що поклала початок індустріальному суспільству. Вона ґрунтується на інформації, знаннях та ноу-хау, відкриває нові можливості для людського інтелекту і докорінно змінює умови життя і праці, її найважливіший канал — Інтернет — відчутно змінює характер життя й діяльності в нашому суспільстві. Це правда, що сьогодні на земній кулі все ще є мільярд неписьменних, але Інтернет змінив і їхнє життя так само, як раніше життя всього людства змінилося з настанням епохи книг.

Закладаючи основи професіоналізму майбутніх журналістів під час навчального процесу, на наш погляд, треба акцентувати увагу на формуванні в них професійної допитливості, турботи за долю держави й суспільства, інтересу до людини, професійної готовності до всебічного інформування громадськості про реальні події та явища, поєднання технологічної грамотності з бездоганним виконанням соціальних ролей і професійних функцій з постійним почуттям відповідальності, оскільки «зовнішній прошарок», який поєднує увесь світ особистості журналіста, становить сфера відповідальності за професійно-творчу самореалізацію, за самовдосконалення і розвиток особистості самовіддача у служінні суспільству.

Професійна журналістська творчість вимагає спеціальної підготовки, розвитку творчих комунікативних здібностей майбутніх журналістів, що забезпечує формування їх професіоналізму, високий рівень творчих досягнень, ефективність майбутньої журналістської діяльності.

Професіоналізм журналіста – це особливий спосіб сприйняття реальності, «своєрідний спосіб сприйняття світу, спосіб мислення і світовідчуття» [4, 72], «свіжість погляду, оригінальність думки мужність і сміливість, а вже опісля – дуже важлива професійна вправність» [4, 73].

Під впливом медійних технологій, за словами І. Артамонової, створюється новий тип журналістського професіоналізму. Журналістові сьогодні треба бути «компетентним та конкурентоздатним у сфері нових інформаційних засобів» [1,20]. У основі конкурентоспроможності

кваліфікованого журналіста – професійна компетентність, що закладається в системі вищої журналістської освіти, однією з функцій якої є формування і розвиток творчої індивідуальності майбутнього журналіста, здатного конкурувати в умовах ринкових відносин.

Наразі конкурентоспроможність можна розглядати як педагогічну дефініцію, оскільки вона є однією з ознак сучасного кваліфікованого фахівця в будь-якій сфері. В «Енциклопедії освіти» термін «конкурентоспроможність працівника» корелюється з поняттям «якість професійної освіти».

На нашу думку, журналістська конкурентоспроможність – це сукупність притаманних конкретному журналістові професійних знань, творчих умінь і навичок та особистісних рис, які забезпечують йому конкурентні переваги на ринку праці в ЗМІ. В професії журналіста творчість і ремісництво взаємопов'язані, що допомагає йому бути конкурентоздатним у наш час. В умовах технологізації інформаційного простору актуальними є слова журналістикознавця І. Михайлина: «Поки спеціальність “журналістика” не буде визнана творчою професією, очікувати на істотні зрушення в журналістській освіті марно» [6, 73].

Сьогодні, на наше переконання, конкурентоспроможним здатний бути освічений журналіст, який чітко розуміє й бездоганно виконує свої професійні функції та соціальні ролі, прагне до постійного саморозвитку й самовдосконалення, який має харизму, фахові здібності, уміння та навички, творчий підхід до вирішення завдань, професійне покликання, високі моральні якості, творчий стиль мислення. Журналіст, який орієнтується на найвищі досягнення у своїй професії, прагне стати кращим серед рівних, виявляє здатність до високої якості і ефективності своєї діяльності, в сучасних умовах може витримати професійну конкуренцію. Під час підготовки майбутніх журналістів особливо важливим є процес глибокого засвоєння спеціальних знань, формування готовності до професійного самовиявлення, розвитку творчих умінь і навичок.

У сучасних умовах, на жаль, «професіоналізм журналіста визначає здатність виживати в умовах ринкової економіки: вміння пристосовуватися, працювати до зносу, поєднувати кілька видів роботи одночасно, задовольняти потреби та інтереси аудиторії, бути супероперативним, мобільним», сьогодні «дедалі сильніше проявляється орієнтація на професійний успіх» [1, 21]. Українським журналістам наразі доводиться працювати в умовах жорсткої конкуренції, нерідко неконкурентоспроможні фахівці потрапляють «на узбіччя» журналістики. Відтак під час професійної підготовки у студентів повинні формуватися основи конкурентоздатності, усвідомлена готовність до постійного саморозвитку, творчої самореалізації і професійного самовдосконалення. Цьому процесові сприяють педагогічні умови, що передбачають створення творчої атмосфери, спеціального журналістського середовища, максимально наближеного до виробничо-професійного.

Конкурентоспроможність майбутнього журналіста залежить не лише від

фахової компетентності, а й від рівня професійної культури діалогу, від готовності до самовираження. На думку С. Корконосенка, «перш, ніж стати журналістом за посадою, треба стати журналістом за світовідчуттям, способом сприйняття навколишнього життя, професії й себе у професійному середовищі» [2, 3]. Як вважає науковець, у журналістській праці необхідно враховувати особливості «творчої своєрідності, індивідуальності майстра, вміння ламати звичні норми і створювати нові», оскільки професіоналізм «передбачає оволодіння майстерністю» [2, 7].

Професіоналізм у сучасному світі «припускає не тільки володіння на високому рівні професійними технологіями, а й глибоке усвідомлення відповідальності за свою діяльність, здатність до прогнозування наслідків, які вона може зумовити, передбачає погляд на людину, як на мету будь-якої діяльності та міру усіх речей, причетність до ключових проблем людства» [2, 71]. Студент, який уміє відстоювати свої погляди, перемагати в дискусіях, здатний до максимальної творчої самореалізації, тобто навчився конкурувати в освітньому середовищі, буде конкурентоспроможним і в професійному оточенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артамонова І.С. Професіоналізм журналіста: трансформація поняття / І.С. Артамонова // Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В.В. Різуна ; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – Т. 30 (січ. – берез.). – С. 18–22.
2. Журналистика и конвергенция: почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные / под ред. А.Г. Качкаевой. – М. –2010. – 200 с.
3. Здоровега В. Підготовка журналістів: погляди збоку і зсередини / В. Здоровега // Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – № 3 (27). – 141 с.
4. Здоровега В. Європейський вибір: що брати з минулого, а чого вчитися українським ЗМІ / В. Здоровега // Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – № 3 (27). – 141 с.
5. Калмыков А.А. Интернет-журналистика: учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. «Журналистика» / А. А. Калмыков, Л. А. Коханова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 383 с.
6. Михайлин І.Л. Журналистика як творчість і журналістика як технології / І. Л. Михайлин // Методика викладання історико-журналістських дисциплін і професійні потреби: матеріали секційного засідання. – К., 2008. –С. 5–7.
7. Олешко В.Ф. Журналистика как творчество : учебное пособие для курсов «Основы журналистики» «Основы творческой деятельности журналиста» / В. Ф. Олешко. – Серия «Практическая журналистика». – М. : РИП-холдинг, 2004. – 222 с.

Shevchuk S. Rules of professional competence of future journalists in electronic media

The article described the new professional requirements for employees publishing industry and the conditions for the formation of important competencies for future journalists today within the educational process of higher education. Particular attention is paid to methods of teaching work in electronic media.

Keywords: *professional competence, journalism education, electronic media.*

МІСЦЕ ЗАСОБІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ В СТРУКТУРІ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ

Статтю присвячено аналізу теоретичних засад створення і використання засобів педагогічної діагностики навчальних результатів та осмисленню їх місця в структурі електронного підручника у відповідності до сутності та способів реалізації його дидактичних функцій; визначено роль електронного підручника для вищої школи в системі дидактичних засобів навчання та його можливості у вдосконаленні якості професійної освіти; окреслено перспективи розвитку електронного підручника з урахуванням процесу інтеграції систем контролю навчальних результатів студентів.

Ключові слова: електронний підручник, дидактичні функції електронного підручника, засоби педагогічної діагностики, інформаційно-діагностичні системи.

В умовах бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, стрімкого процесу комп'ютеризації навчального процесу та інтенсивного впровадження інноваційних технологій в освіту великого значення набуває створення нового покоління засобів навчання, які б поєднували передові досягнення педагогічної науки з дидактичними можливостями сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. Вказана тенденція суттєво вплинула на систему засобів навчання, на співвідношення і взаємодію окремих компонентів цієї системи, стимулювавши прискорений розвиток електронних навчальних видань як одного із складових елементів організації навчального процесу.

За роки інформатизації освіти накопичено досить багатий практичний досвід розробки комп'ютерних дидактичних засобів, зокрема електронних підручників, посібників тощо. Результати науково-дослідницької діяльності останнього десятиріччя з вивчення сутності, особливостей, функцій та місця електронних (за формою відтворення) дидактичних засобів у навчальному процесі, засад їхнього створення, вимог до них та критеріїв оцінювання надають можливість сформулювати основні положення та теоретико-методологічні засади розробки, створення і впровадження електронних навчальних видань, що відображено в роботах багатьох дослідників. Зокрема, ці питання розглядалися в роботах таких учених, як: В. Вембер, Л. Гризун, В. Лапінський, М. Левшин, В. Мадзігон, П. Полянський, С. Селеменев та багатьох інших. Разом із тим, більшість дослідників відзначають відсутність єдиної дидактичної концепції проектування електронного підручника для вищої професійної освіти з урахуванням специфіки викладання дисциплін різних циклів підготовки фахівців.

Дидактичні можливості сучасних інформаційних технологій і рівень комп'ютеризації навчальних закладів свідчать про наявність об'єктивних умов для широкого застосування комп'ютерних дидактичних засобів у навчанні. Серед основних положень дидактики стосовно системи засобів навчання найголовнішим є визнання підручника ядром цієї системи. Проте на практиці

дидактичний потенціал інформаційних технологій використовується не повністю, відчувається нестача якісних комп'ютерних посібників, які б відповідали сучасним педагогічним концепціям. Більшість наявних електронних підручників формально відтворюють паперове навчальне видання, перенесене на електронні носії. Такі підходи до створення основного дидактичного засобу не дозволяють використовувати весь обсяг дидактичного потенціалу інформаційних технологій і обмежують функціональні можливості та сферу застосування в освітньому процесі одного з найпотужніших засобів забезпечення діяльнісного характеру навчання. Крім існуючих проблем, традиційних для теорії створення підручників (наповнення їх навчальним матеріалом, ергономічної довершеності оформлення тощо), постають нові, пов'язані з недостатньою розробленістю вказаних питань у відповідній літературі, зокрема:

- використання засобів динамічного моделювання та створення віртуальних дослідницьких лабораторій і тренажерів-імітаторів;
- включення в структуру елементів забезпечення інтерактивності та системи взаємодії з навчальним середовищем;
- забезпечення зворотного зв'язку та інтеграції/включення в структуру електронного підручника автоматизованих систем педагогічної діагностики.

Аналіз наукових праць та публікацій у фахових виданнях, присвячених розробці і створенню електронних навчальних видань, дозволив визначити низку питань, що потребують більш поглибленого вивчення, та виявив проблеми недостатнього дослідження теоретичних засад використання засобів педагогічної діагностики навчальних результатів у структурі електронного підручника. Крім того, дослідження стану розвитку електронних навчальних видань, як складової організації навчального процесу, виявило зміни в сучасних підходах до реалізації функцій контролю навчальних результатів, що відображають зміни сучасного освітнього середовища, пов'язані з процесами трансформації суспільства.

По-перше, розвиток єдиного освітнього простору на базі глобальної інформаційної мережі (поширення нових стандартів зв'язку) та прискорення обміну науково-технічною інформацією обумовлює потребу оперативного внесення змін до навчальної інформації, і вимагає від науково-педагогічної спільноти нових підходів до обробки (багаторазово зростаючих) інформаційних потоків та оперативного оновлення навчальної інформації.

По-друге, нова парадигма розвитку вищої освіти передбачає посилення спрямованості вектора навчання на зростання значення самостійно-пізнавальної діяльності та всебічний розвиток особистості протягом усього життя.

По-третє, слід вказати на значне зростання навантаження на педагогічний склад вищих навчальних закладів у зв'язку з посиленням діяльності в напрямку формалізації навчально-методичної роботи та збільшення обсягів облікового документообігу, що призводить до значних витрат часу на рутинне опрацювання накопичених статистичних даних та оформлення звітності.

По-четверте, впровадження інноваційних педагогічних технологій та використання сучасних науково-технічних досягнень спричинило стрімку зміну (моральне старіння) технічного забезпечення як засобу організації навчального процесу.

Означений перелік не є повним, але дозволяє виявити проблематику, ключові питання, об'єкт і предмет подальшого наукового пошуку. А також сформулювати основні теоретичні засади проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах як складової системи моніторингу якості освіти. Зокрема, для розуміння значення елементів діагностики результатів навчання, що входять до складу навчально-виховного процесу освітньої системи, об'єкт дослідження потрібно розглядати як складову елементів у структурі моделі освіти.

Враховуючи взаємозв'язки всіх елементів системи, доцільно розглядати засоби забезпечення навчального процесу в комплексному поєднанні з використанням інтегративного підходу. Сучасне навчально-методичне забезпечення педагогічного процесу у вищому навчальному закладі поєднується в навчально-методичні комплекси, що використовують останні досягнення інформаційно-комп'ютерних технологій, базуються на державних стандартах освіти та досягненнях педагогічної науки, і складаються з багатьох чинників, серед яких чільне місце посідають такі компоненти:

- засоби викладення теоретичного навчального матеріалу (підручники, методичні посібники тощо);
- засоби розвитку навичок практичного застосування (збірники завдань практичних та лабораторних робіт);
- засоби контролю процесу та результату навчання (тести, контрольні завдання та інше);
- технічні засоби забезпечення та підтримки навчального процесу (апаратне та програмне забезпечення).

Застосування ідеї комплексності використання різноманітних засобів навчання потребує розуміння необхідності чіткого визначення, обґрунтування й розкриття структури, змісту, цілей, форм представлення та функцій кожного компонента дидактико-методичного комплексу. Аналіз публікацій та наукових досліджень показує взаємне проникнення та доповнення характерних ознак і функцій, притаманних компонентам певного комплексу (залежно від форми представлення) як цілісної системи, що розширює функціональні можливості кожного з її елементів.

Найоптимальнішим рішенням оновлення базисної компоненти організації навчального процесу і представлення навчального матеріалу є створення та впровадження в освітній процес навчальних систем за рахунок введення до структури підручника інших засобів педагогічного процесу. Безумовно, такі дії повинні узгоджуватися з системою дидактичних принципів (за К. Ушинським, це свідомість і активність навчання; наочність; послідовність; міцність знань і навичок).

Виходячи з розуміння різними авторами (В. Бейлінсон, Е. Гельфман, С. Гончаренко, М. Левшин, Н. Тупальський, М. Холодна та ін.) сучасної ролі навчального видання (підручника, методичного посібника тощо) в організації навчального процесу, можна виокремити такі основні його функції, що відповідають правилам реалізації дидактичних принципів. Серед них: традиційні (інформаційна, організаційна, розвивальна, виховна); інноваційні (комунікативна, контролююча, адаптивна).

Щоб реалізувати ці функції, потрібно здійснювати поетапне педагогічне планування, використовуючи та комбінуючи різні моделі навчання і підходи. При цьому велике значення надається здійсненню функції контролю результатів навчання. Так, на думку П. Полянського, широке впровадження в структуру електронних підручників системи моніторингу, контролю та обліку навчальних досягнень учнів дає викладачеві можливість не лише визначати особисті досягнення учнів в навчанні, а й місце за рейтингом у контексті класу або школи [6].

Враховуючи, що під діагностикою розуміють сукупність принципів і методів визначення найбільш істотних особливостей об'єкта дослідження (процесу та результату навчання) та сам процес визначення зазначених особливостей, а також виходячи із завдань саме педагогічної діагностики, головною метою дослідників В. Кірсанов вважає розробку методів всебічного вивчення ознак, симптомів педагогічного процесу та забезпечення валідності, надійності та достовірності їх результатів [4].

В нашому випадку йдеться про якість освітніх послуг, що надаються за допомогою систем електронного навчання. Оцінювання якості освіти охоплює багато показників, серед яких: зміст освіти, професорсько-викладацький склад, рівень навчально-методичних матеріалів, стан матеріально-технічного забезпечення; рівень організації навчального процесу, ступінь засвоєння знань та ін. Питання якості навчання з використанням електронних видань навчального призначення, створених на базі інформаційних систем, вирішуються у багатьох напрямках, що передбачають і якість навчального контенту та відповідного апаратно-програмного забезпечення; і наявність необхідних засобів та механізмів оцінювання знань, процесів та результатів навчальної діяльності; і рівня інформаційно-комунікаційних компетентностей студентів і викладачів, їх готовності до використання технологій. Слід враховувати, що організація освіти на основі навчально-методичних комплексів з використанням електронних навчальних видань у порівнянні з навчанням традиційними засобами має як переваги, так і певні недоліки та потребує подальшого розвитку. Крім того, окремою проблемою є управління якістю навчальних матеріалів, що можуть мати різні форми і структуру, та до яких може висуватися ціла низка вимог (технічних, ергономічних, санітарно-гігієнічних, до змісту, до організації управління, до інтерфейсу тощо).

Розробка і реалізація вказаних вимог потребує створення експериментально перевірених методик і методів оцінювання їх відповідності, стандартизації і систематизації. Недаремно більшість дослідників відносять

діагностику результатів навчання до ключових компонентів професійно-педагогічної діяльності педагога. Зокрема, Ю. Романенко стверджує, що освіта має базуватися на сучасних наукових поглядах, а її якість – визначатися за рахунок не лише контролю, а й системи неперервних дій, спрямованих на об'єктивні вимірювання, постійне спостереження, фіксоване накопичення, якісний та кількісний аналіз, планомірне, диференційоване управління та ретельне прогнозування результатів навчання учнів, тобто на моніторинг [7].

На думку Ю.О. Жук, складність педагогічного дослідження визначається необхідністю врахування загальних особливостей структури і змісту (контенту) підручників, часткових особливостей структури і змісту підручників з різних навчальних предметів, розподілу часу на вивчення тих або інших навчальних предметів, які визначено у навчальних планах і програмах, врахування особистісних і вікових якостей учнів, визначення множини досліджуваних параметрів (педагогічних, психологічних, ергономічних тощо), розроблення стандартних процедур вимірювання, теоретичних засад щодо інтерпретації результатів дослідження [3].

Багато авторів відзначають вагомість наявності функцій зворотного зв'язку та самодіагностики. Так Л. Білоусова, аналізуючи структурно-функціональну модель електронного підручника підкреслює, що «особливості електронного підручника надають додаткові потужні можливості для реалізації основних дидактичних функцій і дозволяють доповнити їх спектр такими, як функція зворотного зв'язку і прогностична функція» [1]. Ця теза підтверджується результатами анкетування близько 300 тис. учнів в межах програми «Проект майбутнього» в США, що дозволили визначити пріоритетність можливостей електронних підручників, серед яких друге місце (62% респондентів) зайняла можливість самооцінювання.

Більшість дослідників віддає перевагу можливості збору, обробці та аналізу результатів контролю педагогом з метою коригування навчального процесу у відповідності з дидактичними принципами. Вагомість означеної функції пов'язана з великою часткою часу, що витрачається викладачами на обробку результатів контрольних заходів. Так Л. Білоусова вважає, що тестування з використанням комп'ютера дозволяє вчителю легко отримати як індивідуальні, так й інтегральні характеристики знань та вмінь групи студентів у цілому і використати цю інформацію для корекції власної методики навчання [2].

Слід зазначити, що сучасні електронні засоби педагогічної діагностики, базуючись на інформаційних технологіях у складі дидактичних систем, виступають як комбіновані інформаційно-діагностичні системи, що дозволяють контролювати як результат, так і процес навчання. Вони дозволяють виконувати збір, накопичення, систематизацію, аналітичну обробку, інтерпретацію інформації, та представлення результатів діагностики для аналізу та корекції процесу. Досліджуючи основні функції систем діагностування навчальних досягнень, для конкретизації змісту доцільно відштовхуватись від визначення завдань, вирішення яких дозволить досягти поставлених

навчальних цілей. Перелік основних завдань наведено в дослідженнях М. Левшина: визначення рівня прояву та розвитку системи компетенцій особистості студентів; виявлення, перевірка та оцінювання рівня здобутих знань, умінь та навичок студентів і якість засвоєння ними навчального матеріалу з конкретної дисципліни на всіх етапах навчання; порівняння фактичних результатів навчально-пізнавальної діяльності із запланованими; оцінювання відповідності змісту, форм, методів і засобів навчання меті і завданням підготовки фахівців відносно галузевій компоненті державних стандартів освіти з певного напрямку підготовки або спеціальності; стимулювання систематичної самостійної роботи та пізнавальної активності студентів; виявлення і розвиток творчих здібностей, підвищення зацікавленості у вивченні навчального матеріалу; оцінювання та само оцінювання ефективності самостійної, індивідуальної роботи студентів; виявлення кращого досвіду та розроблення заходів для підвищення якості навчання шляхом впровадження у навчальний процес інноваційних технологій [5, 307-308].

Аналіз науково-методичної літератури дозволяє визначити такі основні функції контролю: контролююча функція, яка передбачає визначення рівня досягнень окремого студента (групи) на конкретному етапі пізнавальної діяльності з метою з'ясування його ставлення до навчання, наполегливості та плідності самостійної роботи; адаптивна функція, що дозволяє виконати гнучке налаштування навчального середовища та вибору вектору навчання з застосуванням особистісного підходу; навчальна функція, яка зумовлює таку організацію оцінювання навчальних досягнень студентів, коли проведення контролю сприяє повторенню, розширенню та поглибленню сформованих понять та уявлень, підвищує усвідомленість, дієвість та досконалість умінь і навичок під час їх використання; діагностико-коригуюча функція, яка допомагає з'ясувати причини виникнення у студентів навчальних труднощів, виявити прогалини у знаннях і вміннях та скоригувати їх діяльність на усунення недоліків; стимулюючо-мотиваційна функція, що визначає таку організацію оцінювання навчальних досягнень студентів, коли його проведення стимулює поліпшення результатів, розвиває відповідальність, створює атмосферу здорової конкуренції, формує пізнавальні мотиви навчальної діяльності, і в цілому дозволяє поступово викликати цікавість як до навчання, так і до майбутньої професії; виховна функція, яка передбачає формування вміння відповідально і зосереджено працювати; привчає студента до систематичності в навчальній роботі, наполегливості в подоланні труднощів; сприяє активності й самоактивності.

Умовою успішного використання функціональних можливостей автоматизованих діагностуючих систем і отримання достовірних результатів є опора на певні принципи вибору критеріїв і показників оцінювання якості навчання при їх проектуванні та створенні. Наприклад, В. Стрельніков виокремлює близько сорока подрібнених принципів [8], серед яких, на нашу думку, найбільш значущими та фундаментальними є наступні: повноти – вимагає повного забезпечення умов для реалізації функціонування

спроєктованого об'єкта; багатомодельності – дослідження надскладних об'єктів (яким і є дидактична система) містить у собі елементи, що стосуються різних форм руху системи в процесі її функціонування; інтердисциплінарності – означає, що модель проектування системи канонізована, універсальна й адаптивна до будь-яких галузей (ВНЗ, спеціальностей, спеціалізацій, навчальних предметів, дисциплін тощо).

Оскільки під якістю навчального процесу розуміють систему стійких характеристик діяльності викладача і студента, методик викладання та результатів навчання, що виражені у формі якісних і кількісних показників, які підтримуються під час навчального процесу на визначеному рівні, не нижчому за прийняті норми державних стандартів і вимоги навчальної програми, для забезпечення якісного зворотного зв'язку важливого значення набувають дослідження в галузі педагогічних вимірювань, що розробляють та використовують методи і засоби вимірювань з метою оцінювання результатів навчальних досягнень особистості. Світове визнання за роботу у даному напрямку отримали, зокрема, Служба тестування у галузі освіти ETS (США), Національний фонд досліджень у галузі освіти NFER (Англія), Інститут педагогічних вимірювань CITO (Нідерланди) та ін. Проте питання визначення критеріїв і показників для якісного і кількісного оцінювання якості освіти і досі залишається недостатньо розробленим, та, зважаючи на свою актуальність, потребує окремого ґрунтовного дослідження.

З огляду на вищесказане, можна зробити загальний висновок про те, що об'єктивна і прозора діагностика якості навчальних результатів повинна містити гармонійне поєднання різноманітних форм і методів контролю з урахуванням дидактичних принципів організації навчання, з одного боку, і застосування автоматизованих систем електронного контролю, вбудованого в інструментальне середовище електронних підручників, як засобу організації навчального процесу, – з іншого. Потребують розробки такі комбіновані методики контролю, які б максимально уникали притаманних традиційним методам контролю недоліків і мали переваги інноваційних інформаційних технологій.

Аналіз існуючих досліджень проблеми створення і використання автоматизованих систем діагностики навчальних результатів дозволяє визнати перспективність інтеграції засобів оцінювання і контролю якості навчального процесу в структуру електронного підручника як обов'язкової компоненти у вигляді підпорядкованої підсистеми. Обумовлено це тим, що основні функції такої підсистеми розширюють педагогічний вплив електронного підручника на підвищення ефективності навчання за рахунок поширення нових форм контролю не тільки на знання, уміння і навички, але й на набуті компетентності. До того ж ці додаткові можливості контролю і управління навчальним процесом крім сприяння підвищенню ефективності навчання здатні забезпечити:

- оперативний зворотний зв'язок в процесі контролю та самоконтролю;

- введення багатокрокових завдань та моделювання систем з нелінійними рішеннями;
- створення тренажерів з моделюванням віртуальних середовищ;
- збирання, накопичення та опрацювання результатів контролю;
- аналіз, прогнозування та корекцію результатів навчання;
- виявлення причинно-наслідкових зв'язків для створення індивідуальної траєкторії навчання (використання адаптивного підходу).

Отже, актуальними і перспективними стають завдання розробки інтегративних підходів до проектування сучасних засобів педагогічної діагностики навчальних результатів в структурі електронних підручників для вищої професійної освіти

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусова Л.І. Науково-практичні аспекти розробки і застосування електронного підручника для вищої школи / Л.І. Білоусова, Л.Е. Гризун, //Інформаційні технології і засоби навчання. - 2012. - №2 (28); [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/657/493>
2. Білоусова Л.І. Педагогічна діагностика з використанням інформаційних технологій / Л.І. Білоусова, О.Г. Колгатін, Л.С. Колгатіна // Інформаційні технології в освіті : Збірник наукових праць. Херсонський державний університет. - 2008. - Вип. 1. - С. 13-21 [Електронний ресурс] Режим
3. Жук Ю.О. Оцінювання рівня сформованості предметних компетентностей учнів основної школи методом семантичного диференціала в процесі навчання фізики / Ю.О. Жук, О.П. Пінчук // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Серія № 5. Пед. науки: реалії та перспективи. – Вип. 12: зб. наук. праць / За ред. П.В. Дмитренка, В.Д. Сиротюка. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – С. 120 –128
4. Кірсанов В.В. Психолого-педагогічна діагностика: Підручник. – К. : «Альтерпрес», 2002.
5. Педагогіка вищої школи / [І.Д. Бех, І.С. Волощук, О.В. Глузман та ін.]; під. ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 384 с.
6. Полянський П.Б. До питання про переваги і вразливі місця електронних підручників. // Проблеми сучасного підручника : зб.наук.праць /редкол. – К. : 2010. – Вип.№1 (10). - С. 15-30
7. Романенко Ю.А. Теоретико–методичні засади моніторингу результатів навчання хімії в загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук: спеціальність 13.00.02 «Теорія та методика навчання хімії»/ Ю.А. Романенко – Київ, 2007. – 20 с.
8. Стрельников В.Ю. Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки: монографія / В.Ю. Стрельников. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. – 333 с.

Klymenko O. Place of pedagogical diagnostics within the electronic manual: theoretical basis of

The article discusses the theoretical principles of the creation and use of educational assessment learning outcomes and understanding of their place in the structure of the electronic textbook according to the nature and methods of its teaching functions, the role of electronic textbook for high school in the teaching and learning of its ability to improve the quality professional education, outlined the prospects of e-textbook based on the integration process control systems learning outcomes of students.

Keywords: *electronic tutorial teaching as an electronic textbook, educational assessment tools, information and diagnostic system.*

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

УДК 026:37(477)

П.І. РОГОВА
канд. історичних наук,
директор ДНПБ України ім. В. О.
Сухомлинського

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ СУЧАСНОСТІ

У статті висвітлюється діяльність освітянських бібліотек України, зокрема Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в системі сучасних інформаційних комунікацій. Йдеться про удосконалення інформаційної та технологічної діяльності на основі комп'ютеризації, розробку відповідних наукових проєктів, підготовку професійних кадрів для бібліотек, що впливають на повноцінне інформаційне забезпечення сучасної освіти і науки в Україні.

Ключові слова: освітянська бібліотека, інформаційне забезпечення освіти і науки.

Зростаючий рівень інформатизації українського суспільства впливає на розвиток бібліотечних закладів як мережі сучасних інформаційних центрів, від яких в умовах розвитку нового інформаційного суспільства, динаміки науки та освіти вимагається якісно нова інформаційна діяльність. У зв'язку з цим нині актуальним питанням є створення інформаційного простору держави, насичення його необхідними ресурсами, формування Національної електронної бібліотеки з метою широкого використання галузевих джерел в науковій та освітній діяльності. Тому в діяльності освітянських бібліотек України питання переходу від політики пасивного зберігання знань, що вміщені в документах різних видів, до політики запозичення та створення електронних ресурсів й надання доступу до них, з метою використання у наукових та освітніх цілях, особливо актуальне. Адже, інформаційно-освітні ресурси – це сукупність науково-педагогічної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної та інструктивної інформації, до якої користувачам забезпечується доступ диференційований за роллю та місцем учасника освітнього процесу, а також можливість отримання інформаційного ресурсу відповідно з особистісними його потребами.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського) як академічна та головна бібліотека освітянської галузі України й провідні педагогічні бібліотеки держави як інформаційні галузеві центри, мають вирішувати проблему створення та уніфікованого доступу до галузевих електронних ресурсів, здійснюючи оцінку їх достовірності й актуальності, що дає можливість підвищити якість інформаційного обслуговування як науковців, так

і практиків галузі. Отже, формування тематичних баз даних, документних масивів електронних бібліотек, переведення пріоритетних бібліотечних фондів і колекцій в електронну форму, що традиційно було прерогативою центрів наукової та технічної інформації, є сьогодні одним із важливих напрямів роботи вищезазначених книгозбірень, які мають завдяки цьому перейти на якісно новий рівень роботи. У зв'язку з цим необхідно відзначити, що саме бібліотеки в багатьох країнах світу стали двигуном прогресу, економічного та інтелектуального реформування суспільства. Ми впевнені, що роль вітчизняних наукових освітянських державних, академічних, університетських книгозбірень у формуванні суспільства знань в Україні нині є не менш значущою. Дані бібліотеки своїми фондами відображають структуру знань в їх історичній глибині. Адже саме освіта в усі часи була основою інтелектуального прогресу суспільства, а освітянські бібліотеки в Україні завжди виконували роль не тільки центрів збереження й надання доступу до знань, а й центрів культури, національної самосвідомості і навіть світобачення етносу. З огляду на головну мету й завдання, що стоять перед ДНПБ, колективом бібліотеки ще в перші роки її діяльності було розроблено теоретичні, методичні, організаційні засади й сформовано вперше в Україні мережу освітянських бібліотек НАПН України та МОНМС України як систему інформаційного забезпечення.

На сучасному етапі велика увага колективом ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського приділяється втіленню інноваційних методів роботи в її інформаційну діяльність та діяльність бібліотек зазначеної вище мережі. Почалася автоматизація ДНПБ у 2003 році з одного комп'ютера. Нині цей напрям став пріоритетним: створено локальну мережу, сформовано комп'ютерний парк бібліотеки, який налічує понад 80 машин, автоматизовано бібліотечні процеси, створено портал бібліотеки (<http://www.dnrb.gov.ua>) тощо. Наш орієнтир – комп'ютеризація всіх бібліотечних процесів: від реєстрації відвідувача до обліку його персональних запитів та інтересів, від введення книги до фонду та до видачі її користувачу, а також екстраполяція інновацій у діяльність бібліотек мережі. Також колектив ДНПБ спільно з книгозбірнями мережі нині формує свої ресурси на принципово новій основі: створює електронні каталоги, бази повнотекстових документів, зведені бази даних: дисертацій з психолого-педагогічних питань, періодичних видань, що передплачують освітянські бібліотеки України, галузеву реферативну інформацію з психолого-педагогічних питань, розміщуючи її у загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» та у реферативному журналі «Джерело» (Вип. 3), аналітичну інформацію, «Календар знаменних та пам'ятних дат з питань освіти та педагогічної науки», повнотекстові бібліографічні видання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та інші ресурси, до яких сьогодні надається доступ через портал бібліотеки. Крім того, на допомогу працівникам системи освіти, молоді, що навчається, вперше в Україні створено і розміщено на порталі бібліотеки три віртуальні інформаційно-бібліографічні ресурси, а саме: «Видатні педагоги України і світу», «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці», «Педагоги-

новатори». Також через портал бібліотеки освітянам надається доступ до переліку всіх періодичних видань, що передплачує ДНПБ, та до повних текстів ваківських фахових періодичних видань (див. розділ порталу «Ресурси»). З метою введення інновацій в роботу бібліотек мережі ДНПБ ініційовано надання безкоштовного доступу через свій портал та сайти бібліотек мережі до іноземних баз даних, які містять різноматичні повнотекстові галузеві документи: енциклопедії, періодичні фахові видання. Щороку число користувачів порталу ДНПБ становить близько 180 тис. За відвідуваністю портал займає третє місце серед наукових бібліотек України. З метою збереження та надання доступу широкому колу користувачів до рідкісних і цінних видань з питань педагогіки і психології бібліотеки, що включені до об'єкту «Національне надбання України», фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюється їх оцифрування та надається до них доступ у її медіацентрі. Нині кількість оцифрованих документів становить понад 800 док., що є найбільшою кількістю оцифрованих видань психолого-педагогічної тематики серед провідних освітянських бібліотек України.

З огляду на актуальність питання щодо надання доступу широким колам користувачів до галузевих ресурсів, упродовж 2011-2013 рр. колектив ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського здійснює НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П.І. Рогова), метою якої є розроблення, теоретичних, організаційних, методичних і технологічних засад створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу з питань педагогіки й освіти на базі цієї бібліотеки та впровадження напрацьованого в практику діяльності бібліотек освітянської галузі України. Актуальність теми дослідження полягає в необхідності створення ефективної системи для забезпечення інформаційних потреб галузі, яка складається з наступного: інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР), сформованого спільними зусиллями колективу ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського з бібліотеками освітянської мережі НАПН України та МОН України; а також єдиного вікна доступу до нього. Ми вважаємо, що інтегрований галузевий інформаційний ресурс (ІГР) – це акумульовані вітчизняні та зарубіжні електронні ресурси з питань педагогіки, психології та освіти, спеціалізовані бази даних, персоніфіковані бази даних наукової інформації, до якого надається доступ користувачам завдяки відповідному програмному забезпеченню.

Успішне вирішення поставлених завдань потребує координаційних дій НАПН України, МОН України та ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського щодо втілення вищезазначеного в практику роботи бібліотек освітянської мережі. Також ці вагомні завдання ДНПБ та освітянські бібліотеки зможуть вирішити при наявності відповідного матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Тому при підготовці кадрів для бібліотек освітянської мережі України необхідно враховувати сучасний рівень і перспективи розвитку бібліотек нашої держави.

Для здійснення запланованого в наукових проектах колективом головної педагогічної книгозбірні упродовж 2011-2012 рр. розроблено Концепцію інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, технічне завдання нового порталу бібліотеки, формуються напрями, методи і низка інструктивних та методичних документів для створення ІГР. Одним із важливих завдань ДНПБ є розроблення Концепції наукової галузевої електронної бібліотеки; організаційних та методичних засад щодо створення депозитарію наукових праць фахівців інститутів НАПН України як публічно доступного архіву для оприлюднення результатів досліджень та створення депозитаріїв у провідних бібліотеках мережі; впровадження в практику роботи бібліотек онлайн-послуг, зокрема електронної доставки документів та замовлення читачами документів на бронеполіцію через електронний каталог.

Упродовж 2011-2012 рр. колективом ДНПБ проводився аналіз інформаційних потреб користувачів бібліотеки, який засвідчив недостатню кількість документів у фонді бібліотеки, зокрема, іноземними мовами, а саме з питань порівняльної педагогіки, двомовної освіти як педагогічної проблеми, адаптації студентів до роботи в школі та сучасних підручників з французької мови тощо. З огляду на це активізовано роботу щодо більш активної популяризації інформаційного ресурсу бібліотеки іноземними мовами через веб-портал бібліотеки (<http://www.dnpb.gov.ua/id/1329>) та рекламні акції. ДНПБ з 2012 передплачено р. ще 5 іноземних періодичних фахових видань завдяки фінансуванню НАПН України. З 2012 до ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського надходять такі видання: *Journal of Educational Psychology* («Журнал з питань освітньої психології»), *Zeitschrift fur Pädagogische Psychologie* («Журнал з педагогічної психології»), *Educational Evaluation and Policy Analysis* («Аналіз освітньої політики») та ін. З метою створення ІГР з актуальних питань педагогіки та психології впродовж 2011-2012 рр. колективом бібліотеки досліджувалися фонди рідкісних та цінних видань провідних книгозбірень мережі для їх інтегрування в ІГР, що дало підстави для такого висновку: цим документам приділяється недостатня увага в бібліотеках. У зв'язку з цим фахівцями ДНПБ підготовлено відповідні методичні рекомендації та надіслано до мережі бібліотек. Аналіз рідкісних та цінних видань провідних книгозбірень мережі буде продовжуватися для подальшого його оприлюднення й надання широкого доступу до нього освітянам України.

НДР заклала теоретичні та практичні основи для створення умов, за яких користувач отримуватиме не тільки ту інформацію, що є в бібліотеці, а і детальну інформацію про те, де вона знаходиться в мережі освітянських бібліотек. Також практичне втілення вищезазначеного дозволить започаткувати у ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського створення вагомого інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, наукової галузевої електронної бібліотеки, власне, мережевої академічної бібліотеки – книгосховища найбільш значимої науково-педагогічної інформації, вагомого інструмента, що сприятиме розвитку вітчизняної педагогічної науки та освіти, а також створить умови для розвитку

ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського як модерного всеукраїнського галузевого інформаційного центру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горовий В.М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс [Текст] : монографія / Валерій Микитович Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К. : [НВЦ НБУВ], 2010. – 356 с. – Бібліогр. в кінці глав.
2. Концепція Державної цільової національної культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека XXI» : схвалено розпорядженням Каб. Міністрів України від 23 груд 2009 р. № 1579-р. // Бібл. планета. – 2010. – № 1. – 1-4 інформ. бюл.
3. Рогова, П.І. Інформаційний простір держави та його розбудова освітянськими бібліотеками: стан та перспективи [Електронний ресурс] / П. І. Рогова // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України : зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), Л. М. Заліток (заст. голови) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – К., 2012. – С. 11–35. – Бібліогр.: 21 назва. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/datas/upload/files/807830330.pdf>. – Назва з екрана.

Rogova P. Educational library of Ukraine in modern information and communication system

The article highlights the activity of educational libraries in Ukraine, including V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine in the system of modern informative communications, information and technological activities improvement based on computerization, the development of appropriate research projects, training of professional personnel for libraries, which affects the complete information provision for modern education and science in Ukraine.

Keywords: *educational library and information management education and research.*

УДК 025.4.03:002(048.3)

Є.О. ШАРУНЕНКО

БІБЛІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ ЯК ЗАСІБ ШВИДКОГО ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ В НАВЧАЛЬНІЙ ТА НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯН

У статті розглянуто культуру пошуку інформації та місце бібліографічних видань у цьому процесі. Описано функції бібліографічних видань у науковій комунікації.

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційний пошук, бібліографічні видання.

Відомо, що освітяни і науковці становлять велику групу серед споживачів інформації та інформаційної продукції. Їхня діяльність пов'язана із пошуком та споживанням інформації, а для того, щоб найповніше і найшвидше ознайомитись з останніми досягненнями в певній галузі, необхідно в процесі пошуку в інформаційних масивах використовувати всі можливі засоби.

Одним із таких засобів виступають інформаційні видання, мета випуску яких – оперативна інформація як про самі публікації, так і про найбільш істотні сторони їхнього змісту. Крім оперативності публікації, їх відрізняють новизна повідомленої інформації, повнота охоплення джерел і наявність довідкового апарату, що дозволяє швидко систематизувати і відшукувати документи.

Інформаційне видання – це видання систематизованих або узагальнених відомостей про опубліковані чи неопубліковані дані з першоджерел, виготовлене організаціями, які здійснюють науково-інформаційну діяльність. Головна ознака вирізнення інформаційних документів – це аналітико-синтетична обробка первинної інформації в процесі їх підготовки.

Бібліографічні видання, що входять до складу інформаційних видань, містять упорядковану сукупність бібліографічних описів, які сповіщають фахівців про те, що видано в галузі його інформаційних запитів. У бібліографічних виданнях для спеціалістів надана упорядкована інформація про те, де і які видання вийшли по темі, що цікавить в заданий часовий період. Завдяки цьому стає ясно, що вийшло в останній час, і як це видання (статтю, замітку, дослідження) знайти. Бібліографічні описи комплектують в бібліографічні покажчики, а потім – в бібліографічні списки. Зазвичай такі покажчики та списки виходять два рази на місяць і оперативно повідомляють фахівцям про новинки та винаходи в царині світової науки і техніки. Це бюлетені, так звані СІ – сигнальна інформація.

За формою розрізняють такі групи бібліографічної продукції: 1) посібники у вигляді окремих бібліографічних видань; 2) посібники у вигляді публікацій на сторінках книг, журналів та газет; 3) посібники у вигляді каталогів та картотек (карткові форми); 4) посібники у вигляді механізованих та автоматизованих інформаційно-пошукових систем. [3]

Окремо видані бібліографічні посібники. Це покажчики, списки та огляди літератури (в тому числі у вигляді листівок, плакатів, книжкових закладок), бібліографічна періодика типу реферативних журналів, видання, що продовжуються. Бібліографічні покажчики найчастіше мають сигнальний характер і складаються з переліку бібліографічних описів часто без анотацій і рефератів. Ці видання з максимальною повнотою відбивають твори вітчизняної та зарубіжної літератури. Їх відрізняють оперативність підготовки і порівняно короткі терміни з моменту виходу публікації до моменту відображення її в покажчику.

Другу групу – бібліографічні матеріали на сторінках періодичних і неперіодичних видань – становлять списки літератури, що публікуються у книгах, журналах та газетах під рубриками: «Нові книги», «Книжкова полиця» тощо, прикнижкові та пристатейні списки джерелознавчого характеру, посилання (підрядкові, позатекстові, внутрішньотекстові) на літературно-документальні джерела в книгах і журналах. Ці посібники, пов'язані з тематикою тих видань, на сторінках яких вони вміщуються, є найоперативнішими джерелами масової бібліографічної інформації.

Посібники прийнято ділити на типи і види: на типи – за їх загальним функціональним призначенням, на види – за змістом і формою.

Типи і види утворюють класи і групи. Підставою для виділення того чи іншого класу є одна яка-небудь загальна (суттєва або формальна) ознака, притаманна всім наявним посібникам. Поділ же класів на групи здійснюється на основі конкретизації загальних класифікаційних ознак згідно з цільовим і читацьким призначенням конкретних посібників та з характером і методами бібліографування творів друку, включених до посібника.

Так, за цільовим призначенням посібники бувають чотирьох типів (кожен тип є одночасно групою, яка разом з іншими групами створює клас — класифікаційний ряд): державні, видавничо-книготорговельні, науково-допоміжні і рекомендаційні, що відповідає основному поділу за суспільним призначенням; за читацькою адресою – двох типів: загальні і спеціальні, що відповідає первісному, найширшому розмежуванню бібліографічної інформації за суспільними функціями; за характером бібліографічної інформації — трьох типів: поточні, ретроспективні, перспективні, що відповідає видовій класифікації бібліографії за додатковими ознаками; за внутрішньою будовою (структурою) – також трьох типів: покажчик, бібліографічний список, бібліографічний огляд [1].

Більшість цих термінів розкрито в державному стандарті на бібліографічну термінологію. Державними називаються посібники, які відображають на основі всеосяжної державної реєстрації твори друку, що вийшли на території країни (республіки); видавничо-книготорговельними — посібники, які інформують населення країни (республіки, області) про вихід і зміст нової, актуальної літератури; науково-допоміжними — посібники, які включають твори друку на допомогу науковій та професійно-виробничій діяльності; рекомендаційними — посібники, які включають твори друку на допомогу освіті, самоосвіті, вихованню та пропаганді знань.

Бібліографічні посібники – це не тільки бібліографічні видання (бібліографічні покажчики, списки, огляди), як іноді вважають, це і карткові каталоги і картотеки бібліотек, і архіви виконаних бібліографічних довідок, та електронні каталоги, і бібліографічні бази даних. Оскільки бібліографічна інформація міститься, в основному, в бібліографічних посібниках, бібліографічний пошук – це інформаційний пошук, здійснюваний, як правило, на основі використання бібліографічних посібників.

Без бібліографічної інформації пошук документів і, ширше, пошук інформації був би нелегкий, тому бібліографічний пошук – найважливіша складова інформаційного пошуку. Бібліографічний пошук – інформаційний пошук, здійснюваний на основі бібліографічної інформації. [2]

Використання бібліографічних видань дає змогу встановлювати походження і місцеперебування первинного документа, авторство і час виникнення як самого документа, так і включених до нього відомостей і фактів. Широка доступність, компактність, зручність у користуванні, стислість і, разом з тим, змістовність викладу, багатаспектний характер роблять бібліографічне

видання незамінним засобом задоволення різноманітних інформаційних потреб користувачів.

Споживання бібліографічної продукції має велике значення, оскільки вона дозволяє швидко зорієнтуватися у великому обсязі документів, темі, зосередитись на конкретній проблемі та ефективно використовувати такі видання у практичній діяльності. В основі класифікації бібліографічних посібників лежить сукупність ознак, тому потрібно навчитися розглядати їх не ізольовано, а у взаємозв'язку. Саме це допоможе надалі добре орієнтуватися у всьому розмаїтті бібліографічних посібників та вміло застосовувати їх на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буран В.Я. Бібліографія. Загальний курс / В.Я. Буран. – Київ : Вища школа, 1984. – 215 с.
2. Диомидова Г.Н. Библиографоведение / Г.Н. Диомидова. – СПб. : Профессия, 2002. – 288 с.
3. Моргенштерн, И.Г. Общее библиографоведение / И.Г. Моргенштерн. – СПб. : Профессия, 2006. – 208 с.

Sharudenko E. Bibliographies as a means quickly locate information in educational and research activities educators

The article deals with the culture of finding information and a bibliography of publications in this process. We describe the features of bibliographic publications in scientific communication.

Keywords: information culture, information retrieval, bibliographies.

УДК 655.41-057.86

В.І. ШПАК
доктор філос. наук

СПЕЦИФІКА ВИДАВНИЧОГО БІЗНЕСУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Стаття присвячена характеристиці видавничого бізнесу і аналізу сучасних проблем книговидання та книгорозповсюдження.

Ключові слова: видавничий бізнес, книгорозповсюдження.

Діяльність працівників видавництва зосереджена в сфері нематеріального виробництва. Вона має творчий, ідеологічний характер, але внаслідок цієї діяльності створюються матеріальні цінності, товари – книжки, журнали, газети тощо. Особливістю видавничої діяльності є тісний взаємозв'язок творчих, ідеологічних і економічних аспектів, що проявляється в організації виробничої структури і виробничого процесу, в характері праці редакційно-видавничих працівників, у відносинах видавництва з поліграфічними підприємствами, авторами, постачальниками матеріалів та книготорговими організаціями.

Видавничий бізнес набирає популярності в українських підприємців. Багато в чому це пояснюється його специфікою: достатньою відкритістю, доступністю виходу на ринок, великим числом потенційних споживачів тощо. Проте утриматися на ньому вкрай складно, а продати майже неможливо через відсутність активів. Крім того, слід враховувати, що книговидавництво – високоризиковий і непередбачуваний бізнес. Перш ніж починати видавничий проект, треба зрозуміти його мету й можливості: які книжки випускатиме видавництво, яка цільова аудиторія цієї літератури, як планується доносити продукт до споживача тощо.

Спрощено видавничий бізнес має такий вигляд: пошук авторів і купівля авторських прав на їхні твори; створення з рукописів друкованого видання або іншого товару; реалізація видання (товару).

Можливий варіант, коли видавництво спеціалізується на пошуках початківців-авторів, «розкручує» їх і згодом «продає» великим видавництвам.

Незважаючи на досить низьку ціну входу на ринок, питання початкового капіталу все-таки є актуальним. Банківське кредитування малоімовірне, через великі ризики, оскільки вироблений товар не належить до високоліквідних. Сподівання на приватного інвестора, як свідчить практика, часто-густо можливе лише за умови його добродійного ставлення або бажання підвищити свій соціальний статус, а не як бізнес-проекту. Дехто розпочинав свій бізнес відпасувавшись від великого видавництва, працюючи з ним у конкретно визначеному сегменті. Іноді видавці-початківці, маючи оригінальні перспективні проекти, звертаються до «великих» пропонуючи співпрацю з подальшим розподілом прибутків. Але ці випадки поодинокі.

Найчастіше доводиться розраховувати на власні ресурси. Щоправда, доведеться багато попрацювати. Але відкрити невелике видавництво з мінімальним початковим капіталом цілком реально. Вашого капіталу має вистачити на придбання комп'ютера, принтера, сканера, принаймні, одного видавничого програмного пакету для дизайну та верстки, телефону, на під'єднання до Інтернету, утримання фахівців (редактора та верстальника), оплату послуг друкарні та, в разі потреби, на авторський гонорар. Бажано мати приміщення для складування продукції, автотранспорт і хоч невеличку суму на рекламу. Власна поліграфічна база та представницький офіс – це питання майбутнього.

Головною особою у видавництві є редактор, він визначає, який рукопис слід друкувати, скеровує роботу верстальника або сам виконує цю функцію, визначає цільову аудиторію та канали продажів.

Організаційна структура видавничих компаній розгалужена. Але, щоб бути ефективним видавництвом, мати великий штат необов'язково. Є видавництва, в яких взагалі немає найманих працівників. Функції концепції книжки творять засновники, решту роботи виконують підрядники. Так працює, зокрема, відоме російське видавництво «МІФ» («Манн, Іванов і Фербер»).

Розпочинаючи бізнес, раціональніше зосередитися на тому напрямі, в якому видавець більш обізнаний, знає потреби й можливості майбутніх

споживачів продукції. Спеціалізація може бути вузькою, але повинна мати достатню цільову аудиторію. На ринку завжди є попит на книжки з будівництва, дизайну, ландшафтного проектування, кулінарії, квітникарства, присадибного господарства, народного лікування, психології, довідкова література, словники, гороскопи тощо. Оперативність дасть змогу скласти гідну конкуренцію на ринку. Універсальне видавництво – привілей великих компаній.

Пошук нових авторів – одне з найскладніших завдань у роботі видавництва. Існує декілька способів розв'язання цієї проблеми. Перший – спробувати домовитися з уже відомим, розкрученим автором. Що мало ймовірно, оскільки початківцю буде важко запропонувати умови ліпші, ніж пропонують потужні видавництва. Другий – зробити ставку на рекламу і спробувати залучити нових авторів, провести «відсів» і знайти свою «золоту родзинку». Звичайно, є успішні приклади такої співпраці, але вони радше виняток, ніж правило. Якщо ж вам пощастить і ви відкриєте справжній талант, то для вас життєво важливо укласти з ним ексклюзивний контракт. Уміння працювати з автором – велике мистецтво видавництва. Третій – спробувати пошукати свою зірку у вузькоспеціалізованих нішах. І нарешті, можна звернутися до класики. Тут, принаймні, не доведеться платити гонорари авторам.

Кожний видавець має знати, що виготовити книжку – це тільки половина діла. Попереду основне – як її реалізувати. Оразу слід зауважити, що нині в Україні неефективна система розповсюдження. Тому великі видавництва змушені створювати власні оптово-роздрібні мережі дистрибуції. Нерідко торговельні організації віддають перевагу відомим авторам або знаним виробникам книжок. З цієї ситуації є два виходи. Перший полягає в тому, щоб просувати виготовлені книжки самому, налагоджуючи безпосередні контакти з магазинами, дрібними оптовиками тощо, залучивши весь можливий рекламний ресурс. Успіх можливий тільки в разі системної роботи з продавцями: від переконання їх, що ваша продукція конче потрібна покупцеві, до контролю за розміщенням книжки в торговельному залі. Кількість партнерів має весь час зростати.

Деякі видавці впевнені, що ставка на роздріб – це шлях у глухий кут. На їхню думку, всі зусилля у сфері розповсюдження мають бути спрямовані на роботу з оптовиками. Логіка проста: легше вмовити одного і прилаштувати 500 примірників, ніж обійти сто магазинів і домовитися про реалізацію 200 книжок. Утім, і в цьому варіанті потрібен ретельний контроль процесу продажів.

На думку автора, слід використовувати обидва підходи, що істотно зменшить ризики і дасть змогу в разі потреби оперативно втручатися в ситуацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іващук О. Книгорозповсюдження в Україні: між зруйнованим «вчора» і привабливим «завтра» / О. Іващук // Книжковий огляд. – 2002. – № 12.

2. Масловатий М.М. Основи маркетингу для видавничо-поліграфічного комплексу : навч. посібн. / М.М. Масловатий – Львів : 1996.
3. Теремко В.І. Основні засади видавничого бізнесу / В.І. Теремко. – К. : Академвидав, 2009.
4. Теремко В.І. Видавничий маркетинг / В.І. Теремко. – К. : Академвидав, 2009.
5. Тимошик М.С. Видавничий бізнес. Погляд журналіста видавця, вченого / В.І. Теремко. – К. : Наша культура і наука, 2005.
6. Шпак В.І. Розвиток малого підприємництва в Україні / В.І. Шпак. – К. : МАУП, 2002.

Shpak V. Features publishing business at the present stage

The paper investigates the publishing business and the analysis of contemporary issues of publishing and bookselling.

Keywords: *publishers, bookselling.*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПИСЕМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗАСОБАМИ РЕДАГУВАННЯ

УДК 81'271.14

П.П. КУЛЯС
канд. історичних наук

ОЗНАКИ ЛІНГВОЦИДУ

У статті описані напрямки політики лінгвоциду, наслідки дискредитації української мови та її насильницького «зросійщення».

Ключові слова: лінгвоцид, мовний конфлікт, політизація мовних процесів, суржик, процеси калькування.

У навчальному процесі на факультетах і відділеннях української філології, журналістики, видавничої справи та редагування при вивченні проблем культури української мови, екології мови, боротьби з суржигом важливо спиратися на зафіксовані в історії факти 350-річних утисків мови; допомогти майбутнім фахівцям усвідомити політичні технології боротьби з українською мовою (не лише з українством, а саме з мовою) за радянських часів.

Українці після здобуття незалежності не дуже педалювали питання відповідальності російської і радянської імперій за цю війну проти «молодшого брата» і його мови. Однак логіка розвитку політичної ситуації – і особливо в період з весни і літа 2012 року (в ході гвалтовного прийняття мовного закону Колесниченка – Ківалова) – призвела до загострення дискусій про мовну політику. З боку проросійських сил стали лунати голослівні твердження, що, власне, ніяких заборон на українську мову й не було. Що лінгвоцид – вигадка «озабочених малоросов и националистов»...

Можна було б просто порекомендувати дискутантам прочитати дуже ретельно зібрані матеріали мовної політики царської Росії і Радянського Союзу у фундаментальних працях Василя Лизанчука [5] і Віктора Кубайчука [4]. Перший з названих авторів зафіксував і подав повний перелік 479 заборонних і обмежувальних актів. Очевидно, мало чим відрізняється від нього й список В. Кубайчука. Але «критики» українського погляду на проблему й не хочуть заглядати в документи. Їм важливо просто перекричати опонента.

У цій статті ми хочемо зосередитися на одній із ключових (інтегрованих) проблем історії нашої мови – здійсненому з 1932-1933 голодоморних років лінгвоциді проти української мови, і зокрема на ознаках цієї політики – ознаках лінгвоциду.

Стисло сформулюємо їх.

1. Суто мовні питання різко було переведено в політичну площину та у сферу кримінальних оцінок. Таким чином політично обґрунтовувалися репресії

проти носіїв української мови і культури, проти української національної інтелігенції. Це розв'язало руки органам ДПУ /НКВС/ для терору проти української інтелігенції. Під «відстріл» потрапили мовознавці-україністи, письменники, журналісти українських видань, учителі – насамперед викладачі української мови й літератури. Репресовано було й істориків, літературознавців, священнослужителів. Але дуже показовим був терор саме проти україністів-мовників.

Загалом дослідники 30-х і подальших років дійшли висновку, що Україна втратила за це десятиріччя 80 відсотків художньої та наукової інтелігенції [1, 1050].

2. Мовний конфлікт на полі боротьби з українською мовою з зовнішньої, позамовної сфери було перенесено в середину самої мови; почалось небачене доти у світі адміністративне втручання у внутрішні закони мови.

Особливості «нової політики» щодо української мови з 1933 року сконденсовано подав Юрій Шевельов: «Урядове втручання взагалі, а в даному випадку з боку уряду, опанованого росіянами, – у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною» [13 , 266-267], – пише він і ілюструє цю думку аналізом політики Польщі, Румунії, Австро-Угорщини, які до цього не вдавалися, як не вдавалася й царська адміністрація дореволюційної Росії. Вони всі обмежувалися заходами зовнішнього тиску: забороняли вживати українську мову прилюдно, цілковито або частково; накидали державну російську мову через освітню систему; зваблювали українців своєю культурою й можливістю кар'єри; переселяли їх на неукраїнські території, а українські території заселяли членами панівної нації тощо. З 30-х же років, зауважує вчений, «поруч цих “класичних” метод радянська система встановлює контроль над структурою мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й орфоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови. Таким чином на радянській Україні конфлікт між українською і російською мовами перенесено з зовнішньої, позамовної сфери в середину самої мови. Боротьба відбувалася не тільки в людській психіці, а й у самій мові» [13 , 266-267]. Юрій Шевельов із цієї практики виокремлює як поняття «цензуру на факти не мислення, а мови» (можна б уточнити: «не лише мислення» – П. К.).

Дуже важливим є пункт з резолюції комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті на доповідь А. Хвилі (26 квітня 1933 року): «Покласти край практиці відриву загальнополітичної редактури від мовної, запровадивши в принципі єдиноосібну авторську і редакторську відповідальність за єдність змісту і форми літературного твору» [8, 143].

Як коментує Лариса Масенко, «цей пункт започаткував суворе цензурування не тільки змісту друкованої продукції, а й самої мови. Відтак радянська влада проголосила ідеологічно небезпечною українську мову як таку і взяла на себе роль пильного наглядача за її дальшим розвитком – якщо, зрозуміло, практику обмеження мовних ресурсів і спрямовування їх на злиття з іншою мовою можна назвати розвитком» [6, 47-48]

3. Боротьба з самобутністю української мови через її насильницьке наближення до російської.

Резолюція Комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті на доповідь А. Хвилі від 26.04.1933 року прямо засуджує «націоналістичну теорію самобутності розвитку української мови»; «пропаганду відриву її від загального процесу мовного будівництва в СРСР, а насамперед – відриву від мови російського пролетаріату» [8, 141].

Ті ж «мотиви» і в Резолюції Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології. Вона засуджує «лінію на самобутність української мови» [8, 144]. У статті «Добити ворога» в журналі «Мовознавство» С. Василевський критикує проф. Тимченка, який «силкується обґрунтувати теорію націоналістичної самобутності в мовознавстві» [8, 176]

У названих документах було піддано нищівній критиці «тенденцію штучно відмежувати українську мову від російської» [8, 145]. Твердження про самобутність української мови, як бачимо, подається просто як кримінал.

Настанова ця потім неухильно проводилась у життя аж до набуття Україною незалежності. Ось як про практику «наближення української мови до російської» 70-80-х років пише Микола Сом: «Таке колись було в художній раді «Укрконцерту», де я працював у молоді роки. Від творців українських пісень вимагали уживати лише ті слова, що були б одразу зрозумілі без російського перекладу» [9].

4. У практичній площині – запровадження калькованих форм мовлення в усіх сферах побутування масової свідомості. Різко було покладено край всій боротьбі за культуру української мови періоду українізації. Запроваджено (за висловом Агатангела Кримського) «російсько-російські» словники. Було відкрито шлюзи, через які в мову ринув потік росіянізмів і російських кальок: через суспільно-політичні заходи, засоби масової інформації, вищу і загальноосвітню школу. По суті це й було політикою насадження суржику, політикою мововбивства.

Усе це відбувалося в атмосфері безпрецедентного психологічного і терористичного тиску на носіїв української мови, насамперед, на кадри партійних і державних службовців, журналістів, викладачів і учителів.

5. Боротьба зі словниками. Репресовано було й українознавчі (лінгвістичні) праці, навчально-педагогічну літературу.

У програмній статті Андрія Хвилі «Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті» [2] були, зокрема, поставлені завдання: припинити негайно видання всіх словників; переглянути словники і всю термінологію.

Новий Інститут мовознавства дістав завдання підготувати заміну Академічному російсько-українському словникові та всім вилученим з ужитку термінологічним словникам. Та жоден з них потім не з'явився. Випущено було лише так звані «термінологічні бюлетені», тобто списки українських відповідників до найпоширеніших російських термінів і коротенькі словнички для шкільного вжитку. Ю. Шевельов зауважує: «Брак словникових видань завжди є безсумнівною ознакою, що мову придушено» [13, 204].

6. Особлива мішень – науковий стиль. Нинішні дослідники іноді називають його репресованим стилем.

Чому такій шаленій атаці було піддано науковий стиль, термінологію? Бо без наукової мови й термінології будь-яка мова не може вважатися повноцінною. Тому «планувальникам мови» 30-х років важливо було знищити український науковий стиль, зробити його блідим відбитком російського і загнати спалюжену мову в побут. Звідси – така системна атака на термінологічні словники.

Лариса Масенко зауважує, що «члени комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті добре розуміли, що через перегляд структури наукової мови можна найефективніше вплинути на мову загальнолітературну. Адже саме наукова мова опрацьовує нові поняття, дає їм назви й отже є джерелом нових термінів, що згодом подекуди стають словами широковживаними. Саме в науковій мові постають нові словотворчі моделі, що згодом поширюються й у мові загальній. Саме наукова мова живить мову загальноновживану новими нормативними конструкціями та словосполученнями нової будови».

7. Кампанії дискредитації української мови, підрив її авторитету.

Антиукраїнські мовні кампанії почалися ще з періоду українізації і особливо отруйно забували в 30-ті роки. «Більшовики стали явно компрометувати українізацію,» – писав Іван Огієнко [6, 203]

У розпал антиукраїнських кампаній 30-х років у пресі з'явилися своєрідні «обґрунтування» нападів на українську мову: і що вона несамоцільна, і що неповноцінна, і що відстала та хуторянська, і що опанована класовим ворогом.

Причому влада використала як «досвід» Російської імперії ХІХ-ХХ ст., так і власні «напрацювання». До старих валуєвсько-катковсько-шульгінських тверджень про українську мову як вигадку ворожих антиросійських сил додали й нове, більшовицьке бачення: що мова ця – сама є ворожим інструментом у руках «недобитих петлюрівців» та українських буржуазних націоналістів; тому вона повинна служити пролетарській справі і, отже, бути суголосною з російською, або має вмерти. Коли ці висновки були проголошені, почалися безпрецедентні кампанії громадських судилищ («проработок») української інтелігенції включно з сільськими вчителями української мови та літератури – в пресі, на «зборах трудящих» було інспіровано масові виступи із засудженням підіривних дій «націоналістів», вимогами віддати їх під суд тощо.

Саме в 30-ті рр. в пресі, офіційних виступах з'являються твердження про непридатність української мови для різних галузей суспільного життя: для поезії, для науки, для оперного мистецтва тощо. «Украинский язык, говоря мягко (!), не вполне пригоден для оперных постановок», – писав у 1938 році журнал «Жизнь и искусство» [3].

До цих кампаній підключилися й «передові та прогресивні» російські діячі культури. Гостюючи в Запоріжжі в 30-ті роки, відомий російський письменник Федір Гладков заявляв: «Зачем возрождать допетровскую эпоху, зачем гальванизировать украинский язык, который уже покрылся прахом?» [4,

211]. Максим Горький називав українську мову «малороссийским наречием», не дав згоди на переклад своїх творів українською: «Следовало бы, – повчав він українських письменників, – стремиться к устранению всего, что мешает развиваться языку великороссов /в Украине/» [3].

8. Влаштування нестабільності, хаосу у нормативних основах мови.

Ознакою високої культури суспільства є дбайливе ставлення до правопису, збереження його стабільності. Тому одним із найбільших досягнень періоду українізації було створення єдиного наукового і соборного правопису 1928 року (т. зв. скрипниківського, або харківського). Він вивершував зусилля кількох поколінь українських інтелектуалів на правописній ниві – Тараса Шевченка і Пантелеймона Куліша, Михайла Максимовича і Степана Смаль-Стоцького, Михайла Драгоманова і Бориса Грінченка, Івана Франка й Івана Огієнка. Нове покоління українських філологів 20-х років – Григорій Голоскевич, Євген Тимченко, Агатангел Кримський, Олекса Синявський, Микола Скрипник здійснили їхню мрію. Новий правопис мав усі шанси стати основою для подальшого прискореного розвитку української мови [13, 313; 11, 74].

Події, які розгорнулися в Україні в 1933 році, поклали край цим сподіванням. І справа не тільки в тому, що саме було зроблено з правописом, а й у тому, як це було зроблено. Правопис 33-го року ще не був опублікований (окремою книжкою він вийшов тільки наприкінці 1933 року), а тих, хто його порушував, уже (в травні – червні) шельмували.

«У відміну від попереднього, – пише Юрій Шевельов, – новий правопис прилюдно не обговорювали, тільки Хвиля зробив з цього приводу кілька заяв. Хто переглядав правопис, не відомо. Найімовірніше це був /Наум/ Каганович. Газети й інші видання перейшли на новий правопис негайно – у травні 1933 року, – ще до його публікації, і невідготівлені читачі опинилися перед доконаним фактом. Вражені викладачі й студенти раптом виявили, що правила, яких вони дотримувалися, не дійсні, а які дійсні, – не знати» [13, 201–202].

«Хаос у мові, – пише далі цей же автор, – сильно впливав на школи. Вчителі були вкрай збентежені й налякані, учні розгублені. Не триматися нового курсу було злочином, а утриматися не було як, бо бракувало інструкцій. Складалося враження, що несталість взагалі притаманна українській мові, адже в російській мові нічого подібного не відбувалося, навпаки, вона суворо зберігала нормативність. Престиж української мови, і так невисокий, упав ще нижче» [13, 209].

З'явилось таке дивне явище, як нормування мови через газети. Редакції одержували списки заборонених і рекомендованих слів. Учителі, бібліотекарі, завідувачі клубів, партійні і радянські працівники привчалися щодня уважно читати газету і користуватися лексикою та синтаксичними конструкціями преси – лише так можна було хоч якось застрахуватися від звинувачень в українському буржуазному націоналізмі при користуванні рідною мовою.

Тому таким актуальним було завдання вже в перші роки незалежності завершити роботу над сучасною редакцією українського правопису, яка б

виправила лінгвоцидні деформації 30-х і подальших років, «відновити перервану орфографічну традицію як знаковий засіб самоідентифікації української спільноти та її внутрішньої єдності» [11, 104]. Але через запеклий спротив проросійськи настроєних політиків і преси правописна комісія була, по суті, розпущена, і робота над правописом припинена.

Докладнішу структуру ознак лінгвоциду, які виходять за межі самих мовних процесів і стосуються соціально-політичних та пропагандистських заходів влади, наводять Радевич-Винницький та Іванишин [8]

Ось як структурують лінгвоцид ці автори: 1) лінгвоцид через заборону мови чужою державою (Церквою); 2) лінгвоцид через приниження статусу й престижу мови; 3) лінгвоцид через оголошення мови неприродною; 4) лінгвоцид через оголошення мови неавтохтонною (привнесеною, нав'язаною тощо); 5) лінгвоцид через «зближення» й уподібнення; 6) лінгвоцид через ставлення до носіїв мови; 7) лінгвоцид через освіту; 8) лінгвоцид через демографічну політику; 9) лінгвоцид через привілеї для панівної мови та її носіїв; 10) лінгвоцид через «свободу вибору» мови; 11) лінгвоцид через звуження соціальної належності мови; 12) лінгвоцид через «розквіт» мови; 13) лінгвоцид через боротьбу із «засиллям української мови».

Крім того, називають і інші форми лінгвоциду: «облудність шовіністично наструнченої художньої літератури, нашпигованої карикатурними образами зрадливих і скнарних “хохлів”; безсоромність і... суб'єктивізм так званих суспільних та гуманітарних наук, у т.ч. російської “україністики”, перетвореної на слухняне знаряддя русифікації; боротьба з друкованим словом» тощо.

Отже, виразно простежуємо три генеральні спрямування асиміляційних, лінгвоцидних заходів:

– кардинальне скорочення лексичних і фразеологічних ресурсів української мови. Як свідчать відомі філологи, етносоціологи, вбогість словника прискорює асиміляцію; чим менше індивід має слів однієї мови, тим швидше він засимілюється в другій [12, 313]. Ось чому в 30-х роках було рекомендовано відтинати в російсько-українських та інших «українських» словниках синонімічні та фразеологічні ряди;

– уподібнення системи української мови до російської, а отже, вихолощення з української її природних рис, які формувалися тисячоліттями. Ця грандіозна маніпуляція з мовою реально її просто знищувала. Логіка тут проста: якщо граматичні, синтаксичні системи двох мов однакові, то навіщо їх розмежовувати – це одна мова, можливо з невеликими регіональними особливостями;

– спотворення мови, покалічення її штучно сконструйованим суржиком. Як видно з попереднього розділу, це багатоцільова провокація проти народу. Смісл її в тому, що в нього (у народу), по суті, й справжньої мови немає. У сучасних публікаціях російську мову вже не порівнюють з українською, а з її покручем – суржиком. На цьому й побудовані сьогочасні атаки на українську мову.

Отже, пережитий нашим народом тяжкий період лінгвоциду диктував державній владі України в умовах досягнутої незалежності необхідність вироблення нової мовної політики, яка б забезпечувала сучасні цивілізовані відносини між представниками різних національностей у галузі мовного регулювання, але й дала можливість українському народові, українській мові виправити тяжкі деформації геноциду і лінгвоциду.

Однак влада, по суті, обмежилась лише конституційним закріпленням державного статусу української мови – без його законодавчого забезпечення; без запровадження заходів підтримки розвитку мови, без упровадження належних процедур і встановлення відповідальності державних службовців за дотримання вимог мовної політики. Справа обмежилась деклараціями. Звідси й пішли проблеми. Звідси – активізація антиукраїнських сил з використанням мовної карти проти самої незалежності України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія українознавства, 1959. – Т. 3
2. Більшовик України. – 1933. – № 7-8
3. Жизнь и искусство. – 1938. – № 2
4. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови / В. Кубайчук. – К. : К.І.С., 2004. – 176 с.
5. Лизанчук В.В. Геноцид, етноцид, лінгвоцид: Хроніка / В.В. Лизанчук. – Л. : ВЦ ЛНУ, 2011.
6. Масенко Л.Т. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір / Л.Т. Масенко. – К. : ВД КМА «Академія», 2004.
7. Огієнко І.І. Історія української літературної мови / І.І. Огієнко. – К. : Либідь, 1995. – 296 с.
8. Радевич-Винницький Я. Мова і нація: тези про місце і роль мови в національному відродженні України. Вид 4-ге, доп. / Я. Радевич-Винницький, В. Іванишин. – Дрогобич, 1994. – Кам'янець-Под. : АБЕТКА, 2003. – 220 с.
9. Сом М. Урок Перепаді / М. Сом // Сільські вісті. – 2010 – 21 вересня.
10. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Док-нти і мат-ли / упор.: Л. Масенко та ін. – К. : ВД КМА, 2005. – 399 с.
11. Фаріон І. Мова – краса і сила: Суспільно-креативна роль української мови в ХІ – серед. ХІХ ст. 2-ге вид. / І. Фаріон. – Л. : Вид-цтво Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. – 212 с.
12. Шаповал М. Загальна соціологія / М. Шаповал. – К. : Центр духов. культури, 1996. – С. 313
13. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ ст. (1900-1941). Стан і статус / Ю. Шевельов. – Чернівці : Рута, 1998. – 208 с.

Kulas P. Symptoms linguocide

The article describes the trends holding in Ukraine in 1932-1933 linguocide policy, consequences discredit the Ukrainian language and its violent «Russification».

Keywords: *linguocide, language conflict, the politicization of language processes, doublespeak, process tracing.*

ІСТОРІЯ РЕДАГУВАННЯ В УКРАЇНІ – УКРАЇНСЬКА РУКОПИСНА КНИГА

У статті досліджено роль рукописної книги у процесі зародження редагування і визначення функцій редактора. Здійснено аналіз рукописних пам'яток і показано мету втручання редактора (упорядника, перекладача, переписувача) в текст.

Ключові слова: рукописна книга, переписувач, упорядник, автор, редактор, осередки книгописання.

Про редагування української книги можемо говорити від того часу, коли виникла потреба писати, переписувати і перекладати тексти. Відомо, що в XI ст. в Києві князем Ярославом Мудрим було започатковане книгописання – при Софійському соборі організовано осередок київської писемної школи. Це була велика майстерня-скрипторій, де кваліфіковані писарі і художники творили українську книгу: «У 30-х роках XI ст. при київській митрополії в оточенні князя виник гурток освічених людей – ерудитів. Найвидатнішою постаттю в ньому був письменник Іларіон» [7, т. 1, 716]. Дослідники давньої книги відзначають високий рівень книжкового мистецтва і книжкової культури того часу. Саме тут у 40-х роках XI ст. було створене «Реймське Євангеліє», у тексті якого віднаходять «деякі ознаки східнослов'янської редакції як у палеографічних, так і в лінгвістичних особливостях» [7, т. 1, 717]. Інша точно датована пам'ятка, «Остромирове Євангеліє» (1056-1057 рр.), переписане дияконом Григорієм для новгородського посадника Остромира, – яскравий приклад високого мистецтва творення книги. Серед переписувачів книг, крім звичайних копіїстів, були освічені і творчі особистості, які «редагували текст граматично чи стилістично або змінювали композиційно. Деякі переписувачі свідомо чи несвідомо „орнаментували” канонічний текст українськими мовними рисами» [7, т. 2, 250]. Кожна сторінка пам'ятки – свідчення професійного вміння і міцної традиції у книжковій справі вже в XI ст. [11].

Міцні традиції... А чи не занадто сміливо? Та ні, цілком обґрунтовано, бо сьогодні можемо впевнено говорити про існування писемності на етнічних українських землях у дохристиянський період – маємо чимало фактів і наукових гіпотез. У скрипторії при Софійському соборі було створено шедевр світового мистецтва «Ізборник Святослава» (1073 р.), переписаний дяком Іоанном, а також «Ізборник Святослава» (1076 р.), в якому простежуються «елементи південноруської говірки, які згодом лягли в основу формування мови української народності» [6, 21]. Важливо відзначити, що в переписаному з болгарського манускрипта X ст. (перекладеного з грецького оригіналу для царя Симеона) «Ізборнику Святослава» 1073 р. «руський писець замість імені

болгарського царя вписав ім'я київського князя Святослава», за наказом якого до рукопису було дописано кілька аркушів тексту [12, 148]. Отже, маємо перші прояви пристосування тексту до свого читача.

Добре налагодженою була книжна справа і в Києво-Печерському монастирі, особливо після запровадження в ньому Феодосієм Печерським близько 1070 р. Студитського статуту, який, серед іншого, зобов'язував ченців постійно підвищувати рівень богословської освіти, «читати книги і переписувати їх», думати і творити [12, 15; 14, 285-302]. Для цього в монастирі були всі умови – діяла школа підвищеного типу, де діставали ґрунтовну освіту майбутні філологи, богослови, філософи, літописці. Так, з метою переглянути і узгодити канонічні слов'янські тексти Євангелія, Апостола, Псалтиря, які були поширені після введення християнства як офіційної релігії і потрібні для церковних відправ, з грецькими текстами, що ними користувалися у Візантії, було залучено добрих знавців мови. Про це свідчить той факт, що «тотожність виправлень первісного тексту перекладу Євангелія, Апостола і Псалтиря показує, що редагування здійснено в одній і тій самій місцевості й в один час. Цю роботу виконала не одна особа, а ціла школа» [7, т. 1, 704]. Однак, де була ця школа, думки вчених розходяться. Як вважають дослідники, вона була саме в Києві, у Печерському монастирі, бо жодне інше місто в XI ст. не могло мати стільки досвідчених майстрів, такої сильної редакторської школи. «Очевидно, якийсь із київських митрополитів дав дозвіл переглянути канонічний слов'янський текст Євангелія, щоб узгодити його з грецьким, яким користувалися в Візантії в XI ст.» [7, т. 1, 705]. Дослідники відзначають також високий рівень переписувачів і перекладачів, які могли самостійно змінювати структуру богослужбових книг, тобто редагувати їх з погляду композиції [5, 353]. «Звіряння слов'янського тексту з грецьким XI ст., сміливі виправлення й лексичні нововведення робили добрі знавці мови» [7, т. 1, 705]. Важливу роль у виробленні давньої української мови відігравали твори вітчизняних церковних письменників [7, т. 1, 706], зокрема така пам'ятка оригінального письменства, як «Слово о Законі и Благодаті» київського митрополита Іларіона, «Повчання Володимира Мономаха», твори Нестора, Феодосія Печерського, Кирила Туровського та ін. М.С. Грушевський відзначав, що «Слово о Законі і Благодаті» (1030-1050 рр.) «се незвичайно важний показчик тих високостей, яких досягли книжники» [4, т. 2, 62]. З Києво-Печерського монастиря рукописна книга поширювалася в Київській Русі і за її межами.

Цікаве з погляду редагування «Галицьке Євангеліє» 1144 року. «Окремі зміни в євангельський текст спорадично вносили переписувачі в різних культурних центрах, однак ширше введення живомовних лексичних елементів замість церковнослов'янських, точніше редагування канонічних текстів, було під силу тільки добрим знавцям грецької мови» [7, т. 1, 704]. Усі зміни до євангельського тексту вносилися з метою зробити текст зрозумілішим спочатку для слухача, а потім і для читача.

Культура Русі, як відомо, на початку XII ст. була дуже високою, а давньоруські книжники мали ґрунтовну освіту, зокрема глибокі знання грецької

мови, що давало їм змогу помічати розходження в лексиці старослов'янських пам'яток.

На початку XII ст. ігумен Михайлівського Видубицького монастиря (ще одного, третього центру книгописання в Києві) «Сильвестр піддав ретельному редагуванню “Повість минулих літ”, висунувши на перший план діяльність Володимира Мономаха», а також «додав до літопису переказ про апостола Андрія і переказ про Василька Теробовльського» [7, т. 1, 723]. Повість мала три редакції, перша з яких була завершена, ймовірно, Нестором у Києво-Печерському монастирі приблизно 1111-1113 рр. «Питання про авторство “Повісті...” й досі дискусійне, хоч найчастіше цей твір пов'язують з іменем Нестора, чорноризця Печерського Феодосієвого монастиря у Києві. Насправді ж більш вірогідним є те, що Нестор був одним з тих, хто продовжив традицію літописання» [15, 26]. Але Нестор не просто продовжив цю традицію, а збагатив її, бо саме високий поетичний стиль, патріотичні мотиви, динамічні діалоги «надали... особливого колориту» [15, 26] пам'ятці. «Нестор зі своїми можливими попередниками і наступниками, як Аскольдів літописець, Іоанн, Никон, Сильвестр, писали ... священні книги русько-українського народу, що ввібрали в себе багатовіковий досвід слова» [17, 491]. Стиль викладу, особливості подання матеріалу, закони літературної форми – це те, що не могло не хвилювати тогочасного книжника, укладача, книжника-редактора.

Отже, в Києві XI-XII ст. активно працювали три київські писемні школи, в яких створювалися, переписувалися, перекладалися книги. За князювання Володимира Мономаха особливого розвитку набула літературно-мистецька діяльність у Київській Русі – «це й укладання Початкового літопису ігуменом Сильвестром, переклади з візантійського письма, життєписи святих – Антонія, Феодосія – засновників Печерського монастиря, святих Ольги і Володимира, написані монахом Іаковом, початки Печерського патерика, покладені Нестором, повісті про смерть князів Бориса і Гліба» [15, 39]. Зрозуміло, що доводилося працювати над лексикою, стилістикою, композицією текстів. Пам'ятки, перекладені в цей період з грецької та болгарської мов, свідчать про високий рівень перекладацької справи [7, т. 1, 719].

Серед пам'яток XI-XII ст. цікавими для історії редагування є літописні зводи – історичні хрестоматії, які упорядковувалися різними укладачами, а отже, мали неоднаковий стиль викладу і характер інформації, але завжди несли на собі відбиток їхніх упорядників, які не тільки редагували своїх попередників, а й доповнювали тексти новими фактами, скорочували або й вилучали небажану інформацію, осучаснювали виклад згідно з існуючими політичними уподобаннями [7, т.1, 726, 748, 752-753]. Крім того, у текстах маємо певні редакційні вставлення, в яких висловлено симпатії літописця до князівського роду, поєднання матеріалу, наприклад, двох літописів [7, т.1, 755] тощо.

Не можна не згадати таку пам'ятку, як «Слово» або «Моленіє» («Посланіє») Данила Заточника (XII-XIII ст.). Пам'ятка була досить популярною, тому протягом віків її переписували, переробляли і доповнювали

[7, т. 1, 768]. Саме виправлення-перероблення і зумовило зміну назви «Моління», «Послання» на емоційно нейтральну «Слово».

Незважаючи на складне становище книгописання в першій половині XIII ст., пов'язане з монголо-татарським нашествям, маємо значні здобутки. Те, що дійшло до наших днів, «викликає повагу й подив» [6, 43]. Так, у Видубицькому монастирі на початку XIII ст. ігумен Мойсей на основі літописних зведень упорядкував «Київський літопис», що охоплює події 1118-1200 рр. На думку вчених, крім Мойсея, над літописом працювали й інші книжники. Літописні зведення доводилося скорочувати, окремі на потребу часу доповнювати, тобто робота виконувалася упорядниками-редакторами творчо. Саме тому й маємо відмінності між першими редакціями і пізнішими, в яких наявні ознаки нового часу.

В «Історії Української культури» сказано, що з середини XIII до середини XV ст. в Україні було багато перекладної літератури, зокрема збірників [7, т. 2, 312]. Крім відомих збірників, таких як «Златоуст», «Златоструй», «Маргарита», «Пчела» «додається новий – «Ізмарагд... відомий у численних списках XIV-XVII ст., серед яких можна виділити три (іноді – дві) редакції» [7, т. 2, 312]. Цей збірник так багато разів перероблявся, що «кількість статей у різних списках – навіть у межах однієї редакції – неоднакова» [7, т. 2, 312]. Отже, поряд з творами суто релігійними маємо переклади художньої літератури, збірники філософсько-повчального і морально-повчального змісту, перекладені з болгарської, латинської мови і опрацьовані редакторами. Щоправда, як відзначають дослідники, перекладачі часто вільно поводилися з оригіналами світських текстів, відходили від оригіналів, бо вважали за основне своє завдання зробити текст зрозумілим читачеві – і в лексиці, і в стилістиці, і в компонуванні матеріалу, подати перекладний твір у доступній формі. Звідси – нові редакції і списки.

У другій половині XIII ст. було створено Галицько-Волинський літопис – один з найцінніших «людських документів європейського середньовіччя взагалі, не кажучи вже про першорядну вартість як історичного джерела» [4, т. 3, 165]. Аналіз пам'ятки показує, що протягом другої половини XIII та початку XIV ст. над укладанням літопису працювало не менше п'яти редакторів. Як переконливо доводить А.І. Генсьорський, пам'ятка «відбиває мовні засоби не одного освіченого носія мови певної епохи, а цілого ряду таких носіїв, часто досить далеких і за епохою, і за соціальним станом, і за ідеологією, і за нахилами до жанрових стилів, і, нарешті, за місцем походження, а то навіть і за етносом. Це пов'язано насамперед з різними редакторами, кожен з яких, продовжуючи працю свого попередника, вносив у його мову деякі свої мовні особливості, в основному зберігаючи мовні засоби попередника» [2, 3; 3, 3-101]. Серед редакторів літопису були єпископи, визначні державні діячі, близькі до духовних осіб люди. Зрозуміло, що на літописі позначилися політичні й ідеологічні погляди редакторів, їхні симпатії чи антипатії до тих або інших державних діячів. Доведено, що в літописі використано візантійські хроніки Іоанна Малали, Георгія Амартоли, твори Йосифа Флавія та ін.

Редактори літопису користувалися також окремими літописними записками, які склалися в різних містах [6, 43]. І. Крип'якевич дослідив, що Галицько-Волинський літопис у перших редакціях відрізнявся від інших літописів того часу недотриманням його редакторами хронології подій, там не було ніяких дат, років, а події поєднувалися фразами «в той же час», «у ті ж роки», «як минув деякий час» та ін. Це робилося з метою наблизити текст до оповідного стилю, подати його як оповідання. Літописці наслідували біблійний стиль, використовували цитування, включали до літопису різні літературні джерела, наводили окремі документи, народні перекази, приказки, пісні [10, 142-143]. Зрозуміло, що все це робилося для читача.

У XIV ст. Патріарх Євтимій Тирновський, болгарський письменник і просвітител, провів книжну реформу, «суть якої зводилася до редагування і ретельного вивірення з грецьким оригіналом суцільного масиву візантійських літературних пам'яток», адже нові тексти візантійської культури через Болгарію запозичалися Руссю, як й іншими країнами. «Наслідком реформи було здійснення перекладів і редакцій творів здебільшого релігійної літератури» [7, т. 2, 245]. Тексти очищалися від зайвих запозичень, встановлювалися єдині норми давньої української графіки та орфографії, почали з'являтися наново переписані, відредаговані твори, зокрема Святого Письма. Провідниками ідей реформи Євтимія Тирновського в Україні стали його учні – митрополит київський Кипріян, письменник, редактор, перекладач і книжник, та митрополит київський Григорій Цамблак, твори якого були зразками церковного ораторського мистецтва.

Серед точно датованих пам'яток XV ст. не оминути яскраву, високохудожню пам'ятку рукописного мистецтва «Києво-Печерський патерик», писану протодияконом Спиридонієм (першу редакцію пам'ятки датують початком XIII ст., а останню – XVст.), яку було відредаговано композиційно, вміщено нові статті, «виклад витримано у хронологічній послідовності, текст збагачено риторичними прикрасами у стилі «плетіння словес» [7, т. 2, 322]. Для літератури XV ст. загалом – і оригінальної, і перекладної – були характерними «доповнення старих пам'яток, насамперед “Києво-Печерського патерика”, зумовлені посиленням аскетичних і містичних настроїв та плеканням старої церковної риторики», що розглядають «не лише як поглиблення релігійності, але й як реакцію на посилення в літературі світських настроїв» [1, 27-28]. «Києво-Печерський патерик» вийшов друком з друкарні Києво-Печерської лаври 1661 р. і видавався багато разів; він був «золотою книгою» українського письменного люду, джерелом його літературної утіхи й морального поучення» [4, т. 3, 106]. Про значення «Києво-Печерського патерика» для теорії і практики редагування наголошує М.С. Тимошик: «...текст “Києво-Печерського патерика” дає сьгоднішнім фахівцям редакторської справи колосальний матеріал для поцінування ролі й відповідальності редактора не лише в подальшому вдосконаленні тексту, структури твору в цілому, а й змін певних смислових, фактологічних, ба навіть політичних акцентів в умовах, коли цей текст побутує й розмножується

протягом тривалого часу» [13, 82]. М.С. Тимошик дослідив і редакторське втручання в текст пам'ятки ченця Арсенія та клирика Касіяна у XV ст. [детальніше про це: 13, 82-83].

Потрібно також сказати про перекладну світську літературу другої половини XV ст. Думки дослідників історії видавничої справи і перекладу одностайні в тому, що час масової появи перекладів – друга половина XV ст., а центром появи їх був Київ. Саме з Києва перекладна література поширювалася. Над перекладами працювали освічені люди різних національностей. «Характер перекладної літератури засвідчує, що в її створенні брали участь вихідці з різних етнічних груп. Оскільки більшість перекладів було здійснено українською мовою, то з цього легко можна зробити висновок, що серед української спільноти того часу вже існували сили, які не задовольнялися старою візантійською книжністю і прагнули осягнути нові філософські і природничо-наукові знання» [7, т. 2, 475].

Поява друкарства не припинила розвиток рукописної книги – вона ще довго існуватиме паралельно з друкованою. Кожен переписаний текст – унікальне явище, бо «переписувач komponував зміст книжки на власний смак, окрім того, досить часто пожвавлював мову оригіналу діалектними чи іншими мовними особливостями» [7, т. 2, 595]. Починаючи з кінця XVI ст. літературу дедалі більше почали використовувати і для домашнього читання, а не лише для читання в церкві. Це учительні Євангелія, літописи художні твори та ін. Навіть у XVII-XVIII ст. рукописна книга ще залишалася популярною. У писемному вигляді здебільшого поширювалися художні, наукові твори, канцелярські документи, літописи, різноманітні поради тощо [9, 31].

Цікавими є також матеріали, що увійшли до «Літопису С. Величка». Так, у переписаному С. Величком універсалі гетьмана Івана Самойловича від 10 травня 1672 року, адресованого старшині, козакам, війтам, селянству, бачимо стилістичні і смислові виправлення, які «зумовлювалися певним типом історичного мислення Величка, а не були лише результатом його випадкових огріхів як переписувача» [8, т. 3, 560]. У літературі існують різні погляди щодо достовірності (недостовірності) вміщеного в літописі «Білоцерківського універсалу» Б. Хмельницького. Компромісною є також думка про те, що С. Величко піддав універсал літературному опрацюванню [8, т. 3, 555].

У XVI ст. (1556-1561 рр.) ченцями Пересопницького монастиря на Волині було перекладено з болгарської мови Святе письмо, що дістало назву «Пересопницького Євангелія». Перекладали ченці з болгарської мови на мову «просту» (тогочасну українську), зрозумілу для народу. Над українським варіантом тексту працювало двоє людей – пересопницький архімандрит Григорій і син протопопа Василя, відомий каліграф Михайло Василієвич (Васильович) з м. Сянока. Так, про Григорія згадують як про освічену на свій час особу, книжника, байдужого «до злата і сребла тлеющих» [7, т. 2, 606]. Переписувач і перекладач «не тільки вказали читацьке призначення книжки, а й виділили на початку кожної групи зачал місця, які слід використовувати в релігійній полеміці з католиками» [7, т. 2, 606], що на той час було важливим.

Дослідники «Пепесопницького Євангелія» відзначають випадки співпраці копіїстів тексту з перекладачами і редакторами. Відомо, що робота над текстом Євангелія тривала п'ять років – переписування і переклад займали багато часу, вплинула також на тривалість написання зміна місця виготовлення пам'ятки. У тексті Євангелія виразно відображено основні фонетичні, граматичні та лексичні особливості, а також синтаксис народної мови XVI ст. Потрібно відзначити багате орнаментування рукопису різнокольоровими з позолотою високохудожніми мініатюрами, заставками, ініціалами, кінцівками з українськими мотивами. «Пересопницьке Євангеліє» свідчить про високий рівень української культури, що виявлявся у справі книготворення, яка на той час було однією з найвагоміших у суспільному розвитку, зокрема у виконанні писемних форм, розміщенні тексту, способів перекладу, створенні так званих сумаріїв, у яких викладено зміст розділів, витворенні високої перекладацької стилістики... [16, 433-434; 18].

Таким чином, період рукописної книги на етнічних українських землях цілком переконливо говорить про зародження української школи редагування. Безперечно, про редагування в сучасному розумінні мова не йде, проте нам є чим пишатися. Кожна створена в той період книга – це унікальне, індивідуальне явище, однак виконання певних завдань, які входять до фахових обов'язків сучасного редактора, можемо простежити і в авторів оригінальних текстів, упорядників, переписувачів та перекладачів давньої рукописної книги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус П. Паломницький жанр в історії української літератури / П. Білоус. – Житомир, 1997. – 160 с.
2. Генсьорський А.І. Галицько-Волинський літопис (лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості) / А.І. Генсьорський. – К. : В-во АН УРСР, 1961. – 284 с.
3. Генсьорський А.І. Галицько-Волинський літопис (процес складання, редакції і редактори) / А.І. Генсьорський. – К. : В-во АН УРСР, 1958.
4. Грушевський М.С. Історія української літератури в 6-ти томах / М.С. Грушевський. – Т.2, 3. – К. : Либідь, 1993; т.2 – 264 с., т.3 – 285 с.
5. Жуковская Л.П. Текстология и язык древнейших славянских памятников / Л.П. Жуковская. – М. : Наука, 1976. – 369 с.
6. Запаско Я. Пам'ятки книжного мистецтва: українська рукописна книга / Я. Запаско. – Львів : Світ, 1995. – 480 с.
7. Історія української культури. У п'яти томах. Т. 1, 2. – К. : Наукова думка, 2001; т. 1 – 1135 с., т.2 – 847 с.
8. Історія української культури. У п'яти томах. Т. 3. – К. : Наукова думка, 2003. – 1246 с.
9. Ковальчук Г.І. Рукописні книги та стародруки: навчальний посібник / Г.І. Ковальчук. – К. : Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського, 2011. – 100 с.
10. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – К. : Наукова думка, 1984. – 176 с.
11. Накорякова К.М. Очерки по истории редактирования в России XVI-XIX вв.: опыт и проблемы / К.М. Накорякова. – М. : Изд.-во «ВК», 2004. – 227 с.
12. Овчинников В. Історія книги: Еволюція книжкової структури : навч. посібн. / В.С. Овчинников – Львів : Світ, 2005. – 420с.
13. Тимошик М.С. Історія видавничої справи: підручник / М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2003. – 496 с.

14. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти томах. – Т.1. – К. : Дніпро, 2001. – 632 с.
15. Українська література XI-XIII ст. : [хрестоматія з коментарями] / упоряд. Є.А. Карпіловська, Л.О. Тарновецька; відп. ред. І.П. Чепіга. – Чернівці : Вид-во «Прут», 1997. – 368 с.
16. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 2000. – 752 с.
17. Яременко В. На замовлення вічності. Післяслово до «Повісті врем'яних літ» // Літопис (За Іпатським списком). – К. : Радянський письменник, 1990. – 558 с.

Kharchuk O. Background editing in Ukraine – Ukrainian handwritten books

The article examines the role of manuscripts in the origin and definition editing features editor. The analysis of handwritten attractions and shows the purpose of the intervention editor (compiler, interpreter, transcriber) in the text.

Keywords: manuscripts, scribe, compiler, author, editor.

УДК 070.41

О.І. ХАРИТОНЕНКО
канд. філол. наук

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ РЕДАГУВАННЯ В ФАХОВИХ ВИДАННЯХ ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Стаття-огляд характеризує стан висвітлення проблем редагування на сторінках фахових видань із соціальних комунікацій у період із 2008 до 2012 року.

Ключові слова: редагування, історія редагування, сучасний стан науки про редагування.

Фахові часописи – надійний засіб поширення інформації й забезпечення комунікації в науковому середовищі. Від того, наскільки повно й оперативно здобутки в певній галузі науки відображені в таких виданнях, залежить її розвиток. Саме тому є потреба в постійному моніторингу кількісних і якісних показників публікацій, що з'являються в науковій періодиці. Мета цієї статті – проаналізувати, як наукові дослідження з едиторики представлені на сторінках провідних наукових журналів. Значною мірою це корисно і для створення цілісної картини розвитку едиторики як науки, а отже, може доповнити уявлення про історію редагування [1; 2].

Редагування належить до наукової галузі «соціальні комунікації» і вивчається поряд із такими спеціальностями як «теорія та історія соціальних комунікацій», «документознавство, архівознавство», «книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», «теорія та історія журналістики», «теорія та історія видавничої справи та редагування», «прикладні соціально-комунікаційні технології», «соціальна інформатика».

До переліку фахових видань галузі соціальних комунікацій, що виходили в 2008-2012 роках, належать такі видання: «Актуальні питання масової

комунікації», «Бібліотечний вісник», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Вісник книжкової палати», «Вісник Львівського університету», «Вісник Харківської державної академії культури», «Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки», «Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації», «Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника», «Збірник праць Науково-дослідного центру періодики», «Інформаційне суспільство», «Наукові записки Української академії друкарства МОН України», «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського», «Образ», «Наукові записки Інституту журналістики», «Освіта регіону», «Психолінгвістика», «Рукописна та книжкова спадщина України. Археологічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів», «Стиль і текст», «Теле- та радіожурналістика», «Українська біографістика», «Українське журналістикознавство».

Природно, публікації з редагування можуть потрапити на сторінки не всіх цих видань, оскільки кожне з них має певну внутрішньогалузеву спеціалізацію. Дамо перелік тих часописів, на сторінках яких такі публікації з 2008 до 2012 року з'являлися.

У «Віснику книжкової палати» протягом означеного періоду були опубліковані статті на такі теми: діяльність редактора щодо формування видавничого портфеля (автор – Ю. Паливода, 2009, №1), редакторська діяльність Дмитра Паліїва (О. Васишин, 2009, № 6), Пантелеймон Куліш як редактор і видавець (Т. Крижанівська, 2009, № 8), співпраця редактора з автором (Ю. Паливода, 2010, № 1), етапи композиційного редагування (Ю. Ганджуров, 2010, № 2), дотримання редакціями друкованих ЗМІ нормативних документів щодо оформлення вихідних відомостей (Ю. Хювенен, 2010, № 5; 2011, № 5), видавнича і мовна культура шкільних підручників (Я. Прихода, 2011, №9), місце редактора в системі соціальних комунікацій (2011, № 12). Крім того, в цьому виданні в 2009-2010 роках велась рубрика «На допомогу видавцю-початківцю», в якій публікувалися поради під назвою «Редакційно-видавничий процес підготовки і випуску видання». На жаль, у 2011-2012 роках вона зникла зі сторінок часопису.

Значну увагу питанням едиторики приділяє науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Так, в серії «Соціальні комунікації» були опубліковані дослідження, які стосуються авторського редагування (А. Дроздова, 2010, № 1; 2011, №3; О. Куцевська, 2011, № 4; А. Семісенко, 2012, № 2; А. Носко, 2012, № 2), особливостей редагування текстів, створених дітьми (О. Віщук, 2010, № 1), ролі редагометрії як міждисциплінарної галузі знань (2010, № 1), поняття редагування та його місце в науці про видавничу справу (Н. Зелінська, 2010, № 2; М. Тимошик, 2010, № 2), галузевих норм редагування телепередач (З. Партико, 2010, № 3, 4), редакційної підготовки наукових фахових періодичних видань (А. Бессараб, 2011, № 1, 4); методів творчого редагування (З. Партико, 2011, № 1); редакторського опрацювання художнього перекладу (Ю. Косинська, 2012, № 1). У серії «Гуманітарні науки» цього часопису також є рубрика «Соціальні комунікації». Тут побачили світ статті: «До питання про

зміст поняття “редакторська майстерність”» (В. Шевченко, Ю. Саплін, 2009, № 1-2), «Редакторська підготовка навчальних тестів» (Ю. Саплін, 2010, № 3), «Творче редагування як комунікативне явище» (З. Партико, Ю. Саплін, 2010, № 3), «Редагування лінгвістичних словників з погляду їх будови» (Л. Кремпова, 2011, № 1), «Нормативний аспект редагування перекладів» (З. Партико, 2011, № 4), «Суб’єктивна мотивація процесу авторського редагування (на матеріалі епістолярних свідчень письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст.)» (А. Носко, 2012, №1).

Багато публікацій із редагування містить збірник «Наукові записки Інституту журналістики». Тут побачили світ статті на такі теми: робота редактора з автором (Ю. Паливода, 2008, т. 31; А. Дроздова, 2010, т. 38); авторське редагування художніх творів у системі соціальних комунікацій (А. Дроздова, 2010, т. 41); редакторська діяльність Симона Петлюри (Д. Миронюк, 2009, т. 35), Миколи Лукаша (Б. Черняков, 2009, т. 37); проблеми термінотворення в науці про редагування (М. Тимошик, 2009, т. 34; М. Тимошик, 2009, т. 37; М. Тимошик, 2010, т. 40); поняття норми і типологія помилок у мас-медіа і в різних видах видань (М. Ріпей, 2008, т. 30; Л. Супрун, 2008, т. 33; А. Мамалига, 2009, т. 34; Н. Грицюта, 2010, т. 39, т. 40; С. Фіялка, 2011, т. 43; Н. Грицюта, 2012, т. 46); структура редакції та її робота (М. Карась, 2009, т. 36; М. Макуха, 2009, т. 37); сутність тексту та принципи редакторського втручання (К. Серажим, 2008, т. 32; К. Серажим, 2009, т. 37); квалілогія тексту (О. Доан, 2008, т. 33); редакторське опрацювання конфесійних видань (М. Балаклицький, 2008, т. 32), довідкової літератури (К. Серажим, 2009, т. 34), інформаційно-аналітичних видань (Н. Автономова, 2010, т. 38), телевізійного тексту (Р. Сегол, 2010, т. 38), драматичних радіосценаріїв (І. Хоменко, 2011, т. 42), художнього перекладу (І. Ковальчук, 2011, т. 42); робота редактора з заголовками (А. Дем’янова, 2010, т. 41).

Статті про редакторську діяльність окремих видатних діячів українського письменства й культури (Олени Пчілки, Уласа Самчука, Олеся Гончара) запропонували своїм читачам журнали «Образ» (2010, випуск 11), «Українське журналістикознавство» (випуски 02, 05).

Поодинокі публікації з едиторики з’являлися також на сторінках таких видань: «Актуальні питання масової комунікації» (Дем’янова А. Текстовий конвент як об’єкт роботи редактора сайту, 2010, випуск 11); «Стиль і текст» (Феллер М. Мовна і мовленнєва картини світу, антропометричні характеристики автора і читачів і процес літературної обробки тексту, випуск 1; Городенко Л. Особливості процесів редагування у мережевій комунікації, 2010, випуск 11); «Вісник Львівського університету. Серія журналістика» (Ріпей М. Мовленнєві неточності на сторінках газет, 2007, випуск 30; Капелюшний А. практика використання числівникових форм у прямо ефірному телевізійному мовленні, 2007, випуск 30).

Зібраний матеріал дає можливість зробити такі висновки про рівень висвітлення проблем редагування на сторінках фахових часописів:

1. Питанням редагування приділяється недостатня увага: з'являється одна-дві публікації і не в кожному номері; відсутні рубрики, присвячені едиториці. Хоча, разом із тим, у кожному з випусків друкуються матеріали з лінгвістики, книгознавства, журналістикознавства, які дотичні до едиторики й можуть бути використані редакторами.
2. Оскільки галузь «соціальні комунікації» обіймає багато спеціалізованих наукових напрямків, які дуже різнопланові та включають такі потужні «розділи» як журналістикознавство, бібліотекознавство та інші, едиторика опиняється в ситуації складної конкуренції в межах своєї галузі. Частково проблеми едиторики висвітлюються в філологічних журналах, однак там інформація не потрапляє до цільового читача. Отже, є потреба у виданні, яке було б присвячено тільки питанням редагування. Нині такого видання нема. Науково-практичний збірник «Редактор і видавець» [2] вийшов лише раз, у 2007 році, після чого, на жаль, припинив своє існування.
3. Статті присвячені таким темам: найбільше уваги приділено питанням авторського редагування, редакторській діяльності письменників, визначенню едиторики як науки та її місця в системі наук про соціальні комунікації, проблемам співпраці редактора з автором і особливостям організації редакційного процесу; є публікації щодо особливості редагування різних видів літератури, квалілогії тексту й видання. Можна говорити про високий коефіцієнт повторюваності одних тем і замовчуваності інших. Так, зокрема, майже не висвітлюються проблеми історії науки про редагування, методики редагування, видів норм і їх порушень, джерельної бази редагування тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Партико З.В. Історія розвитку редагування // Партико З.В. Загальне редагування: нормативні основи : навчальний посібник. – Львів : Афіша, 2001. – 416 с.
2. Редактор і видавець : науково-практичний збірник / уол. ред.. М.С. Тимошик. – Число 1. – К. : Інститут журналістики, 2007. – 216 с.

Kharitonenko O. Highlight editing in professional edition field of social communications

Article describes the state coverage of editing pages special editions of social communications in the period from 2008 to 2012.

Keywords: editing, revision history, current state of the science of editing.

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Жадько В.О.

Забезпечення студентів спеціальності «Видавнича справа та редагування»
навчальною літературою.....4

Чепуренко Я.О.

Навчально-методичний комплекс як вид навчального видання.....7

Марків О.Т.

Наукові електронні журнали як засіб інтеграції науки в студентську освіту....15

Шевчук С.В.

Критерії якості та загальні вимоги до педагогічних програмних засобів.....18

Клименко О.І.

Місце засобів педагогічної діагностики в структурі електронного підручника:
теоретичні засади застосування.....22

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Рогова П.І.

Освітнянські бібліотеки України в системі інформаційних комунікацій
сучасності.....30

Шаруненко Є.О.

Бібліографічні видання як засіб швидкого пошуку інформації в навчальній та
науковій діяльності освітян.....34

Шпак В.І.

Специфіка видавничого бізнесу на сучасному етапі.....37

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПИСЕМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗАСОБАМИ РЕДАГУВАННЯ

Куляс П.П.

Ознаки лінгвоциду.....41

Харчук О.В.

Історія редагування в Україні – українська рукописна книга.....48

Харитоненко О.І.

Висвітлення проблем редагування в фахових виданнях галузі соціальних
комунікацій.....55

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

*Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики
Інституту української філології та літературної творчості імені А. Малишка
НПУ ім. М.П. Драгоманова*

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ

ВИПУСК III

Випусковий редактор Харитоненко О.І.

Коректор Ромашко С.І.

Підписано до друку 29.04.13